

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Naczelny Sąd Administracyjny, www.nsa.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Supreme Administrative Court] - Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Supreme Administrative Court for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Naczelny Sąd Administracyjny, www.nsa.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Naczelnego Sądu Administracyjnego] - Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Naczelny Sąd Administracyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

WIELKA IZBA

SPRAWA BOCHAN przeciwko UKRAINIE (nr 2)

(Skarga nr 22251/08)

WYROK

*Niniejsza wersja została rektyfikowana 11 marca 2015 r.
na podstawie art. 81 Regulaminu Trybunału*

STRASBURG

5 lutego 2015 r.

Niniejszy wyrok jest ostateczny, ale może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Bochan przeciwko Ukrainie (nr 2),

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Wielka Izba), zasiadając jako Wielka Izba w składzie:

Dean Spielmann, *Przewodniczący*,
Josep Casadevall,
Guido Raimondi,
Ineta Ziemele,
Mark Villiger,
Isabelle Berro,
Boštjan M. Zupančič,
Alvina Gyulumyan,
Ganna Yudkivska,
Angelika Nußberger,
Erik Møse,
André Potocki,
Paul Lemmens,
Paul Mahoney,
Aleš Pejchal,
Krzysztof Wojtyczek,
Dmitry Dedov, *sędziowie*,

oraz Lawrence Early, *Doradca prawny*,

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniach 13 listopada 2013 r. i 2 lipca 2014 r.,

wydać następujący wyrok, który został przyjęty w drugiej wymienionej dacie:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawę wszczęto skargą (nr 22251/08) wniesioną do Trybunału dnia 7 kwietnia 2008 r. przeciwko Ukrainie na mocy art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencja”) przez obywatelkę Ukrainy, panią Marię Ivanivną Bochan („skarżąca”).

2. Skarżącą reprezentował jej syn, pan I. Bochan, prawnik prowadzący praktykę w Tarnopolu. Rząd Ukrainy („Rząd”) reprezentowała jego Pełnomocnik, pani N. Sevostyanova, z Ministerstwa Sprawiedliwości.

3. Skarżąca, opierając się na art. 6 ust. 1 Konwencji oraz art. 1 Protokołu nr 1, skarżyła się na postępowanie dotyczące jej „odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności”, wniesionego na podstawie wyroku Trybunału wydanego w poprzedniej sprawie dotyczącej skarżącej (patrz *Bochan przeciwko Ukrainie*, nr 7577/02, 3 maja 2007 r.), przewidzianego przez mające zastosowanie przepisy prawa ukraińskiego.

4. W dniu 6 września 2011 r. skarga została zakomunikowana Rządowi.

5. W dniu 19 listopada 2013 r. Izba Piątej Sekcji, w skład której weszli Mark Villiger, Przewodniczący, Angelika Nußberger, Boštjan M. Zupančič, Ganna Yudkivska, André Potocki, Paul Lemmens, Aleš Pejchal, sędziowie, a ponadto Claudia Westerdiek, Kanclerz Sekcji, zrzekła się właściwości na rzecz Wielkiej Izby, czemu nie sprzeciwiła się żadna ze stron (art. 30 Konwencji oraz art. 72 Regulaminu Trybunału).

6. Skład Wielkiej Izby został ustalony zgodnie z art. 26 ust. 4 i 5 Konwencji oraz art. 24 Regulaminu Trybunału.

7. Następnie skarżąca i Rząd przedłożyli pisemne uwagi. W dniu 17 marca 2014 r., po konsultacji ze stronami, Przewodniczący Wielkiej Izby postanowił nie przeprowadzać rozprawy.

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

8. Skarżąca urodziła się w 1917 r. i mieszka w Tarnopolu.

9. Okoliczności faktyczne sprawy przedstawione przez strony można podsumować w następujący sposób.

A. Kontekst faktyczny sprawy

10. Od 1997 r. skarżąca dochodziła, jak dotąd bezskutecznie, prawa własności do części domu posiadanego w odnośnym czasie przez pana M., oraz do gruntu, na którym dom ten jest posadowiony. Jej skarga poparta jest następującymi argumentami: rzeczona część domu została zbudowana na koszt skarżącej oraz jej zmarłego męża; jej mąż zgodnie z prawem uzyskał prawo własności do nieruchomości, które ona następnie odziedziczyła; nieruchomość nie została sprzedana panu M. pomimo zawarcia przez niego przedwstępnej umowy z synem skarżącej w tym zakresie; ponadto umowa sprzedaży, na podstawie której p. M. rościł sobie prawo do nieruchomości, została sfalszowana.

11. Roszczenie majątkowe skarżącej było wielokrotnie rozpatrywane przez sądy krajowe. W końcu, po przeniesieniu sprawy przez Sąd Najwyższy do sądów niższej instancji o odmiennej właściwości miejscowej, roszczenie skarżącej zostało oddalone. W oparciu o zeznania 17 świadków, z których jeden złożył je osobiście, oraz dokumenty przedłożone przez pana M., sądy na dwóch poziomach właściwości uznały, że p. M. zakupił fundamenty rzeczonej części domu od syna skarżącej w 1993 r., a następnie zbudował [tę część] na własny koszt. W związku z tym p. M. był zgodnie z prawem właścicielem tej części domu i miał prawo korzystać z gruntu, na którym została ona zbudowana. Ostateczną decyzję, podtrzymującą

rozstrzygnięcia sądów niższej instancji, podjął Sąd Najwyższy 22 sierpnia 2002 r.

B. Wyrok Trybunału w pierwszej sprawie

12. W dniu 17 lipca 2001 r., skarżąca wniosła skargę do Trybunału, skarżąc się w szczególności na brak rzetelności postępowania sądów krajowych w sprawie jej roszczenia. Skarga dotyczyła również długości postępowania oraz - z uwagi na wynik tego postępowania – podnosiła zarzut naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji rozpatrywanego oddzielnie oraz w związku z art. 14 Konwencji.

13. W dniu 3 maja 2007 r. Trybunał wydał wyrok w tej sprawie, który z dniem 3 sierpnia 2007 r. stał się ostateczny. Trybunał stwierdził, że naruszono art. 6 ust. 1 Konwencji, zważywszy na okoliczności, w których sprawa skarżącej została przeniesiona przez Sąd Najwyższy oraz na brak wystarczającego uzasadnienia orzeczeń sądów krajowych, biorąc pod uwagę wszystkie wymienione kwestie razem i w sposób kumulatywny (patrz *Bochan, op. cit.* § 85).

14. Trybunał przedstawił następujące uzasadnienie:

„74. ... Przeniesienie [sprawy skarżącej] zostało zarządzone przez Sąd Najwyższy po tym, jak sąd ten w sposób wyraźny nie zgodził się z ustaleniami faktycznymi sądów niższej instancji oraz wskazał swoje stanowisko w odniesieniu do jednego z zasadniczych aspektów sprawy ... jeszcze przed dokonaniem nowej oceny faktów i przeprowadzeniem dowodów przez sądy niższej instancji ... Uwzględniając dodatkowo fakt, że Sąd Najwyższy nie przedstawił uzasadnienia dla przeniesienia sprawy, Trybunał jest zdania, że należy uznać za obiektywnie uzasadnione obawy skarżącej, iż sędziowie Sądu Najwyższego, w tym Zastępca Przewodniczącego tego Sądu, mieli uprzednio ustalony pogląd na docelowy wynik sprawy, oraz że sędziowie, do których sprawa została przeniesiona w dniu 9 października 2000 r., musieli rozpatrzyć sprawę zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego..

75. Trybunał jest zdania, że ta ogólna sytuacja proceduralna naruszyła ponadto zasadę pewności prawa (patrz *Ryabykh przeciwko Rosji*, skarga nr 52854/99, §§ 51-52, ETPC 2003-IX). Fakt, że poglądy Sądu Najwyższego na temat sprawy skarżącej różniły się od stanowiska sądów niższej instancji, nie może stanowić wyłącznej podstawy powtórznego rozpatrzenia. Kompetencje kontrolne sądów wyższej instancji powinny być realizowane w celu naprawienia pomyłek sądowych, błędów wymiaru sprawiedliwości, a nie w celu zastępowania oceny stanu faktycznego sformułowanej przez sądy niższej instancji.”

15. Trybunał zauważył ponadto, że sądy krajowe nie przedstawiły żadnej odpowiedzi na wnioski skarżącej dotyczące wiarygodności oświadczeń świadków oraz ważności dowodów dokumentowych, które były decydujące w kontekście wyniku sprawy (patrz *Bochan, op. cit.* §§ 81-84).

16. W oparciu o powyższe ustalenia w kontekście art. 6 ust. 1 Konwencji, Trybunał uznał, że orzekanie w sprawie zarzutu skarżącej na

podstawie art. 1 Protokołu nr 1 nie jest konieczne, jako że na tej podstawie nie zaistniała odrębna kwestia (patrz *Bochan, op. cit.*, § 91).

17. Zgłoszone przez skarżącą zarzuty dotyczące długości postępowania i naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 w związku z art. 14 Konwencji zostały oddalone jako bezpodstawne (patrz *Bochan, op. cit.*, §§ 87 i 93).

18. Skarżącej przyznano kwotę w wysokości 2.000 EUR tytułem słusznego zadośćuczynienia za poniesione szkody niemajątkowe. Trybunał zauważył również, „że skarżąca jest zgodnie z prawem ukraińskim upoważniona do ubiegania się o ponowne rozpatrzenie jej sprawy w świetle ustaleń Trybunału stwierdzających, że sądy krajowe nie działały w jej sprawie zgodnie z art. 6” (patrz *Bochan, op. cit.*, §§ 97 i 98).

19. Do chwili obecnej Komitet Ministrów Rady Europy nie zakończył jeszcze nadzoru dotyczącego wykonania tego wyroku na mocy art. 46 ust. 2 Konwencji.

C. „Odwołanie w świetle wyjątkowych okoliczności” wniesione przez skarżącą

20. W dniu 14 czerwca 2007 r. skarżąca wniosła do Sądu Najwyższego „odwołanie w świetle wyjątkowych okoliczności”, na podstawie w szczególności art. 353-355 Kodeksu postępowania cywilnego z 2004 r. (zob. paragraf 24 poniżej). W oparciu o wyrok Trybunału z dnia 3 maja 2007 r. skarżąca wystąpiła do Sądu Najwyższego o uchylenie wyroków sądów w jej sprawie oraz o wydanie nowego wyroku, uznającego jej roszczenie w całości. Do swojego odwołania dołączyła kopie rzeczzonego wyroku Trybunału oraz orzeczeń krajowych.

21. W dniu 14 marca 2008 r. panel 18 sędziów Wydziału Cywilnego Sądu Najwyższego, po rozpatrzeniu odwołania w izbach oraz w oparciu o art. 358 Kodeksu postępowania cywilnego z 2004 r. (cytowany w paragrafie 24 poniżej), oddalił odwołanie skarżącej. Odnośna część orzeczenia Sądu Najwyższego stanowi, co następuje:

„Wyrokiem z dnia 3 maja 2007 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał skargę skarżącej w zakresie zarzutu nierzetelności postępowania oraz naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 za dopuszczalną, pozostałą zaś część skargi za niedopuszczalną. Naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji ... zostało stwierdzone w sprawie. [Trybunał] orzekł, że pozwane Państwo ma zapłacić skarżącej w terminie trzech miesięcy od daty, w której wyrok stał się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji, kwotę 2 000 EUR (dwóch tysięcy EUR) za szkody niematerialne ...

W paragrafie 64 wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zauważa się, że twierdzenia skarżącej dotyczą głównie czterech kwestii, a mianowicie:

(a) czy sądy zajmujące się sprawą [skarżącej] działały w sposób niezależny i bezstronny;

(b) czy fakt, że rozprawa odbyła się przed Czemerowieckim Sądem Miejskim, uniemożliwił skarżącej udział w postępowaniu;

(c) czy zasada równości stron była przestrzegana, jeżeli idzie o niewysłuchanie przez sądy krajowe zeznań świadków, których pisemne deklaracje dopuszczono jako dowody;

(d) czy ostateczne orzeczenia wydane przez sąd pierwszej instancji, sąd odwoławczy i kasacyjny były wystarczająco uzasadnione.

Jak wynika z akt sprawy, skarżąca była reprezentowana w postępowaniu [krajowym] przez swojego syna, prawnika ... Podczas całego okresu prowadzenia postępowania skarżąca nie stawiała się w sądzie, choć była należycie informowana o przebiegu rozprawy.

Żadna z osób biorących udział w sprawie, w tym pan B.I. [syn skarżącej], nie poprosiła o wezwanie świadków ... Pan B.I. nie przedłożył oświadczeń świadków... mogących udowodnić, że dom został zbudowany na jego koszt (lub koszt jego ojca lub matki).

Żadna ze stron, w tym pan B.I., nie wystąpiła o wyłączenie sędziego [pierwszej instancji] od sprawy. Zastrzeżenia dotyczące braku obiektywności sądu ... zostały podniesione przez p. B.I. dopiero po wydaniu wyroku w sprawie.

Jak wynika z materiałów sprawy, ważność umowy sprzedaży z dnia 18 marca 1993 r., zgodnie z którą pan M. nabył od pana B.I. połowę fundamentów oraz pewne materiały budowlane, nie była kwestionowana ... Istnieje również dokument potwierdzający, że lewa strona domu została zbudowana na koszt pana M. oraz dokument, zgodnie z którym pan M. zapłacił panu B.I. kwotę 1 550 000 000 karbowanów [była waluta przejściowa na Ukrainie, będąca w obiegu do września 1996 r.] za fundamenty lewej części domu. Okoliczności te nie zostały obalone wskutek zbadania sprawy przez biegłego.

W swoim wyroku Europejski Trybunał Praw Człowieka zauważył również, że skarżąca ... nie przedstawiła dowodów, że spotkała ją dyskryminacja w korzystaniu z jej praw własności, niezgodnie z art. 14 Konwencji w związku z art. 1 Protokołu nr 1, ze względu na wynik postępowania sądowego. [Trybunał] podsumował, że skargi skarżącej [na mocy przywołanych przepisów] podlegają oddaleniu jako w sposób oczywisty nieuzasadnione zgodnie z art. 35 ust. 3 i 4 Konwencji. W związku z tym Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że orzeczenia sądów [krajowych] były prawomocne i dobrze uzasadnione, i postanowił przyznać skarżącej odszkodowanie w kwocie 2 000 EUR wyłącznie z tytułu naruszenia wymogu "rozsądnego terminu" przez ukraińskie sądy.

W świetle powyższego orzeczenia sądów w tej sprawie nie mogą być uchylone na podstawach wskazanych w skardze pani Bochan.

Opierając się na [art.] 358 [ukraińskiego Kodeksu postępowania cywilnego], panel sędziów Wydziału Cywilnego Sądu Najwyższego Ukrainy

[Postanowił]:

Odrzucić skargę odwoławczą [p. Bochan M. I.] o rewizję, w świetle wyjątkowych okoliczności, wyroku z dnia 19 stycznia 2001 r. wydanego przez Czemerowiecki Sąd Miejski, Obwód Chmielnicki, orzeczenia z dnia 1 marca 2001 r. Chmielnickiego Obwodowego Sądu Apelacyjnego oraz orzeczenia z dnia 22 sierpnia 2002 r. Sądu Najwyższego Ukrainy."

22. W dniu 8 kwietnia 2008 r. skarżąca wniosła nowe "odwołanie w świetle wyjątkowych okoliczności" do Sądu Najwyższego. Skarżąca argumentowała, że orzeczenie z dnia 14 marca 2008 r. było oparte na nieprawidłowej "interpretacji" wyroku [Trybunału] z dnia 3 maja 2007 r. i poprosiła Sąd Najwyższy o ponowne rozpatrzenie sprawy w aspekcie merytorycznym w świetle ustaleń Trybunału na mocy art. 6 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do rzeczonego wyroku w postaci wskazanej w paragrafie 15 powyżej.

23. Dnia 5 czerwca 2008 r. panel siedmiu sędziów Wydziału Cywilnego Sądu Najwyższego, w oparciu o art. 356 Kodeksu postępowania cywilnego z 2004 r. uznał odwołanie za niedopuszczalne, ponieważ nie zawierało ono argumentów mogących uzasadnić rewizję sprawy w świetle wyjątkowych okoliczności zgodnie z art. 354 Kodeksu postępowania cywilnego z 2004 r. (tekst art. 354 oraz odpowiednie fragmenty art. 356 tego Kodeksu zob. paragraf 24 poniżej).

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE

A. Kodeks postępowania cywilnego z 2004 r.

24. Odpowiednie fragmenty z Kodeksu obowiązujące w tamtym czasie miały następujące brzmienie:

Art. 353. Prawo do zaskarżania orzeczeń sądów w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Strony postępowania ... mają prawo do zaskarżania do Sądu Najwyższego Ukrainy orzeczeń sądów w sprawach cywilnych w świetle wyjątkowych okoliczności, po rozpatrzeniu [tych orzeczeń] w postępowaniu kasacyjnym.”

Art. 354. Podstawy odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Orzeczenia sądowe w sprawach cywilnych po rozpatrzeniu w postępowaniu kasacyjnym mogą podlegać rewizji w świetle wyjątkowych okoliczności, jeżeli zostały zaskarżone na [następujących] podstawach:

(1) rozbieżne stosowanie przepisów prawa przez sąd kasacyjny (lub sądy kasacyjne);

(2) stwierdzenie przez międzynarodowe organy sądowe o właściwości uznawanej na Ukrainie, że [krajowe] orzeczenie sądowe narusza międzynarodowe zobowiązania Ukrainy.”

Art. 355 Wniesienie odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Odwołanie może zostać wniesione w terminie jednego miesiąca od odkrycia wyjątkowych okoliczności.

2. Odwołanie w świetle wyjątkowych okoliczności powinno być wniesione zgodnie z zasadami obowiązującymi w odniesieniu do skarg kasacyjnych.

...”

Art. 356. Dopuszczalność odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Kwestię dopuszczalności odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności... rozstrzyga się w izbach wyrokiem składu złożonego z siedmiu sędziów ...

2. Odwołanie uznaje się za dopuszczalne ... jeżeli uzna tak co najmniej trzech sędziów ...

3. Decyzja w sprawie dopuszczalności odwołania ... nie podlega zaskarżeniu ...

4. Kopię decyzji uznającej odwołanie za dopuszczalne ... wysyła się stronom ...

5. Jeżeli odwołanie zostało uznane za dopuszczalne ... sąd może zawiesić wykonanie odnośnych orzeczeń.

6. Zasady określone w paragrafach 1-4 niniejszego artykułu nie obowiązują w odniesieniu do odwołania wniesionego na podstawach przewidzianych w paragrafie 2 art. 354 niniejszego Kodeksu."

Art. 357. Procedura rozpatrywania sprawy w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Procedura rozpatrywania sprawy w świetle wyjątkowych okoliczności jest rodzajem procedury kasacyjnej (*різновидом касаційного провадження*).

2. Sprawę rozpatruje panel sędziowski, w którego skład wchodzi co najmniej dwie trzecie członków Wydziału Cywilnego Najwyższego Sądu Ukrainy ...

4. Sprawę w świetle wyjątkowych okoliczności rozpatruje się zgodnie z zasadami obowiązującymi w postępowaniu kasacyjnym."

Art. 358. Kompetencje Sądu Najwyższego Ukrainy w rozpatrywaniu spraw w świetle wyjątkowych okoliczności

„1. Rozpatrując sprawę w świetle wyjątkowych okoliczności Sąd Najwyższy Ukrainy ma następujące kompetencje:

(1) oddalenia apelacji i pozostawienie orzeczenia bez zmian ...

(2) uchylenie, w całości lub w części, orzeczenia sądowego, i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji, sąd apelacyjny lub sąd kasacyjny ...

(3) uchylenie orzeczenia sądu apelacyjnego lub kasacyjnego oraz podtrzymanie błędnie uchylonego orzeczenia ...

(4) uchylenie orzeczenia w sprawie i umorzenie postępowania ...

(5) zmiana orzeczenia lub wydanie nowego orzeczenia merytorycznego w sprawie ..."

Art. 360. Prawomocność orzeczeń Sądu Najwyższego

„1. Orzeczenia wydane przez Sąd Najwyższy Ukrainy w świetle wyjątkowych okoliczności mają moc prawną od chwili wydania i nie podlegają zaskarżeniu."

B. Ustawa z dnia 23 lutego 2006 r. o wykonywaniu wyroków i stosowaniu orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

25. Odpowiednie części ustawy obowiązujące w tamtym czasie miały następujące brzmienie:

"Niniejsza ustawa reguluje relacje wynikające z: obowiązku Państwa w zakresie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko Ukrainie; konieczności wyeliminowania przyczyn naruszenia przez Ukrainę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Protokołów do niej; potrzeby wdrożenia europejskich standardów w zakresie praw człowieka w praktyce prawnej i administracyjnej Ukrainy; oraz konieczności stworzenia warunków redukujących liczbę skarg przeciwko Ukrainie wnoszonych do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka."

Art. 1. Definicje

„1. Do celów niniejszej ustawy wymienione terminy używane są w następującym znaczeniu:

...

Konwencja – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. wraz z Protokołami, uznana za obowiązującą przez [Parlament] Ukrainy;

Trybunał – Europejski Trybunał Praw Człowieka;

...

Beneficjent – (a) skarżący przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawach przeciwko Ukrainie, na korzyść którego Trybunał wydał wyrok lub w sprawie którego strony osiągnęły rozstrzygnięcie polubowne, lub jego przedstawiciel bądź następca prawny ...

Wykonanie wyroku Trybunału – (a) wypłata odszkodowania Beneficjentowi; (b) zastosowanie środków indywidualnych; (c) zastosowanie środków generalnych;

...”

Art. 2. Wykonanie wyroku [Trybunału]

„1. Wyrok [Trybunału] jest wiążący i wykonalny w odniesieniu do Ukrainy zgodnie z art. 46 Konwencji.

2. Procedurę wykonania wyroku określa niniejsza ustawa, ustawa o postępowaniu egzekucyjnym oraz inne regulacje, z uwzględnieniem przepisów szczególnych niniejszej ustawy."

Art. 10. Dodatkowe środki indywidualne

„1. Środki indywidualne przyjmuje się dodatkowo do wypłaty odszkodowania i mają one na celu przywrócenie naruszonych praw Beneficjenta.

2. Środki indywidualne obejmują:

(a) przywrócenie w możliwie największym stopniu statusu prawnego Beneficjenta sprzed naruszenia Konwencji (*restitutio in integrum*);

...

3. Wcześniejszy status prawny Beneficjenta przywraca się między innymi poprzez:

- (a) ponowne rozpatrzenie sprawy przez sąd, w tym wznowienie postępowania w tej sprawie;
- (b) ponowne rozpatrzenie sprawy przez organ administracyjny."

Art. 11. Działania podejmowane przez Biuro Pełnomocnika Rządu w zakresie środków indywidualnych

„1. Biuro Pełnomocnika Rządu, w terminie trzech dni od otrzymania powiadomienia z Trybunału, że wyrok stał się prawomocny:

- (a) przesyła Beneficjentowi powiadomienie pouczające o jego prawie do wszczęcia postępowania mającego na celu ponowne rozpatrzenie jego sprawy i/lub wznowienie postępowania zgodnie z obowiązującym prawem ..."

III. PRAWO I PRAKTYKA PAŃSTW CZŁONKOWSKICH RADY EUROPY

26. Studium porównawcze ustawodawstwa i praktyki krajowej w trzydziestu ośmiu państwach członkowskich Rady Europy pokazuje, że wiele państw wdrożyło mechanizmy krajowe przewidujące możliwość wystąpienia o ponowne rozpatrzenie spraw cywilnych zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądu na podstawie stwierdzenia przez Trybunał naruszenia Konwencji. W szczególności, w dwudziestu dwóch państwach członkowskich objętych badaniem krajowy kodeks postępowania cywilnego wyraźnie przewiduje możliwość – dla skarżącego, który uzyskał rozstrzygnięcie na swoją korzyść – wystąpienia o ponowne rozpatrzenie sprawy cywilnej na podstawie stwierdzenia naruszenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka lub inny trybunał międzynarodowy. Jest tak w przypadku Albanii, Andory, Armenii, Azerbejdżanu, Chorwacji, Czech, Estonii, Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii, Gruzji, Niemiec, Łotwy, Litwy, Mołdawii, Czarnogóry, Norwegii, Portugalii, Rumunii, Rosji, Serbii, Słowacji, Szwajcarii i Turcji. We wszystkich tych Państwach o ponowne rozpatrzenie sprawy występuje się do sądu. Niemniej poziom właściwości różni się w zależności od Państwa Członkowskiego. W niektórych Państwach wnioski tego rodzaju rozpatruje najwyższy organ sądowy, czyli Sąd Najwyższy (jest tak w przypadku Albanii, Azerbejdżanu, Estonii i Litwy) lub Trybunał Konstytucyjny (Czechy). W innych wniosek jest kierowany do sądu, którego orzeczenie jest przedmiotem zaskarżenia (Chorwacja, Była Jugosłowiańska Republika Macedonii i Serbia). Co do zasady takie ponowne rozpatrzenie sprawy nie jest automatyczne i podlega kryteriom dopuszczalności takim jak terminy, status skarżącego jako uprawnionego do złożenia wniosku oraz uzasadnienie wniosku (jest tak na przykład w przypadku Albanii, Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii, Gruzji, Czarnogóry i Turcji). Niektóre przepisy krajowe

przewidują inne warunki do spełnienia, na przykład to, że poważne konsekwencje naruszenia nadal istnieją (Rumunia) lub że odszkodowanie nie naprawiło naruszenia (Słowacja), lub że skarżący nie mógł otrzymać rekompensaty żadną inną drogą (Estonia).

27. Chociaż w szesnastu z trzydziestu ośmiu państw członkowskich objętych badaniem ponowne rozpatrzenie sprawy cywilnej na podstawie stwierdzenia przez Trybunał naruszenia Konwencji nie jest obecnie wyraźnie przewidziane w istniejących przepisach prawa (jest tak w Austrii, Belgii, Francji, Grecji, na Węgrzech, we Włoszech, w Irlandii, Liechtensteinie, Luksemburgu, Monako, Holandii, Polsce, Słowenii, Hiszpanii, Szwecji i Wielkiej Brytanii (Anglii i Walii)), w niektórych tych krajach wciąż może istnieć dla skarżącego możliwość wystąpienia o ponowne rozpatrzenie sprawy zgodnie z procedurą rewizji w świetle nowych stwierdzonych faktów lub popełnionych błędów proceduralnych (na przykład Francja, Holandia i Polska).

IV. ZALECENIE KOMITETU MINISTRÓW [RADY EUROPY] NR R (2000) 2

28. W Zaleceniu nr R (2000) 2, przyjętym 19 stycznia 2000 r. na 694. posiedzeniu delegatów ministrów, Komitet Ministrów stwierdził, że praktyka nadzoru nad wykonaniem wyroków Trybunału pokazuje, że ponowne rozpatrzenie sprawy lub wznowienie postępowania okazuje się w pewnych okolicznościach najbardziej skutecznym, jeżeli nie jedynym, środkiem osiągnięcia *restitutio in integrum*. Dlatego Komitet Ministrów wezwał Państwa Członkowskie do wprowadzenia mechanizmów ponownego rozpatrzenia sprawy po stwierdzeniu przez Trybunał naruszenia Konwencji, szczególnie jeżeli:

„(i) pokrzywdzona strona w dalszym ciągu odczuwa bardzo poważne negatywne konsekwencje, wynikające z rezultatu spornej decyzji krajowej, które nie zostały wystarczająco naprawione poprzez słuszne zadośćuczynienie i nie mogą zostać skorygowane, za wyjątkiem ponownego rozpatrzenia lub wznowienia, oraz

(ii) wyrok Trybunału prowadzi do wniosku, iż

(a) kwestionowana decyzja krajowa jest w swoim meritum sprzeczna z Konwencją, lub

(b) stwierdzone naruszenie wynika z błędów proceduralnych lub wad o takim ciężarze, iż nasuwa się poważna wątpliwość co do wyniku zaskarżonego postępowania krajowego.”

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ART. 6 UST. 1 KONWENCJI I ART. 1 PROTOKOŁU NR 1

29. Skarżąca wniosła zarzuty co do postępowania dotyczącego jej "odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności" ("odwołanie o charakterze wyjątkowym"), zakończonego orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. W szczególności skarżąca argumentowała, że rozpatrując jej odwołanie o charakterze wyjątkowym Sąd Najwyższy nie uwzględnił ustaleń Trybunału poczynionych na mocy art. 6 ust. 1 Konwencji w wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r. dotyczącym oceny materiału dowodowego przez sądy krajowe (zob. paragraf 15 powyżej). Sąd Najwyższy nie ustosunkował się ponadto do niektórych ważnych aspektów sprawy, zwłaszcza ważności zasadniczych dowodów dokumentowych, na podstawie których sądy krajowe podejmowały decyzje. Co więcej, jego uzasadnienie dotyczące wyniku wcześniejszej skargi skarżącej pozostawało w sprzeczności z ustaleniami wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r. (zob. paragrafy 13 i 18 powyżej). Według skarżącej, nierzetelny sposób, w jaki Sąd Najwyższy zajął się jej odwołaniem o charakterze wyjątkowym, spowodował nowe naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji i art. 1 Protokołu nr 1. Przepisy te stanowią – w zakresie, w jakim ma to znaczenie dla wniosków skarżącej – co następuje:

Art. 6 ust. 1

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego ... rozpatrzenia jego sprawy... przez ... sąd ... przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym...”

Art. 1 Protokołu nr 1

„Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego.

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa Państwa do wydawania takich ustaw, jakie uzna za konieczne dla uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zapewnienia uiszczania podatków bądź innych należności czy kar pieniężnych.”

30. Tytułem wstępu Trybunał stwierdza, że omawiana skarga jest kontynuacją poprzedniej skargi złożonej przez tą samą skarżącą w związku z powództwem cywilnym dotyczącym sporu o prawo własności do nieruchomości. W swoim wyroku z dnia 3 maja 2007 r. dotyczącym tej skargi Trybunał stwierdził, że orzeczenia sądów krajowych zapadły w ramach postępowania przeprowadzonego przy braku poszanowania przewidzianych w art. 6 ust. 1 gwarancji rzetelnego procesu dotyczących

niezależności i bezstronności, pewności prawnej, a także wymogu dostatecznego uzasadnienia (zob. paragrafy 13-15 powyżej). Opierając się przede wszystkim na wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r. skarżąca złożyła odwołanie o charakterze wyjątkowym do Sądu Najwyższego, kwestionując wspomniane orzeczenia. W postępowaniu rozstrzygniętym w marcu 2008 r., będącym przedmiotem jej obecnej skargi, Sąd Najwyższy odrzucił jej odwołanie, stwierdzając, że orzeczenie krajowe były prawidłowe i zasadne.

31. Trybunał musi w pierwszej kolejności ustalić, czy art. 46 Konwencji nie wyklucza zajmowania się różnymi skargami wniesionymi przez skarżącą, ze względu na podział uprawnień przewidziany w Konwencji pomiędzy Komitetem Ministrów a Trybunałem w zakresie nadzoru nad wykonaniem wyroków Trybunału (patrz na przykład *Lyons i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 15227/03, ETPC 2003-IX). Po drugie, w zakresie, w jakim nie jest to wykluczone [z uwagi na zakres jego kompetencji], Trybunał musi zbadać, czy do postępowania krajowego w sprawie odwołania o charakterze wyjątkowym skarżącej mają zastosowanie gwarancje przewidziane w Konwencji, a w szczególności gwarancje przewidziane w jej art. 6 ust. 1 (patrz *Steck-Risch i Inni przeciwko Liechtensteinowi* (dec.), nr 29061/08, 11 maja 2010 r.) oraz – jeżeli tak jest – czy wymogi przewidziane w art. 6 ust. 1 były spełnione.

32. Na wstępie należy stwierdzić, że zarzuty skarżącej są przede wszystkim skierowane przeciwko postępowaniu w sprawie jej odwołania o charakterze wyjątkowym, wniesionego dnia 14 czerwca 2007 r. i oddalonego przez Sąd Najwyższy dnia 14 marca 2008 r. Mając na uwadze naturę i wynik kolejnego podobnego odwołania skarżącej, oddalonego przez Sąd Najwyższy w dniu 5 czerwca 2008 r., Trybunał weźmie również pod uwagę to późniejsze postępowanie (zob. paragrafy 55-56 poniżej).

A. Czy w świetle art. 46 Konwencji Trybunał nie może rozważyć zarzutów przedstawionych w omawianej skardze

1. Zasady ogólne

33. Kwestia spełnienia przez Wysokie Układające się Strony wymagań przewidzianych w wyrokach nie mieści się w zakresie właściwości Trybunału, jeżeli nie jest podnoszona w kontekście "procedury w sprawie naruszenia" przewidzianej w art. 46 ust. 4 i 5 Konwencji (patrz *The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN i Inni przeciwko Bułgarii* (nr 2), nr 41561/07 i 20972/08, § 56, 18 października 2011 r.). Na mocy art. 46 ust. 2 Komitet Ministrów posiada uprawnienia do nadzorowania wykonania wyroków Trybunału oraz oceny środków podejmowanych przez pozwane Państwa. Niemniej rola Komitetu Ministrów w sferze wykonania wyroków Trybunału nie uniemożliwia Trybunałowi rozpatrzenia nowej skargi

dotyczącej środków podjętych przez pozwane Państwo w ramach wykonania wyroku, jeżeli skarga ta zawiera adekwatne nowe informacje dotyczące kwestii nierozstrzygniętych w początkowym wyroku (patrz *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) przeciwko Szwajcarii* (nr 2) [Wielka Izba], nr 32772/02, §§ 61-63, ETPC 2009).

34. Odpowiednie ogólne zasady zostały podsumowane w sprawie *Egmez przeciwko Cyprowi* (dec.), nr 12214/07, §§ 48-56, 18 września 2012 r.), w sposób następujący:

„48. Trybunał powtarza, że stwierdzenie naruszeń w jego wyrokach ma co do zasady charakter deklaracyjny (patrz *Krčmář i Inni przeciwko Republice Czeskiej* (dec.), nr 69190/01, 30 marca 2004 r.; *Lyons i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 15227/03, ETPC 2003-IX; a także *Marckx przeciwko Belgii*, 13 czerwca 1979 r., § 58, Seria A nr 31) oraz że na mocy art. 46 Konwencji, Układające się Państwa zobowiązują się przestrzegać ostatecznych wyroków Trybunału w każdej sprawie, w której są one stroną; obowiązek sprawowania nadzoru nad wykonywaniem przez Państwa ciężących na nich zobowiązań powierzono Komitetowi Ministrów (patrz, *mutatis mutandis*, *Papamichalopoulos i Inni przeciwko Grecji* (art. 50), 31 października 1995 r., § 34, Seria A nr 330-B). Oznacza to między innymi, że wyrok Trybunału stwierdzający naruszenie Konwencji lub Protokołów do niej nakłada na pozwane Państwo nie tylko prawne zobowiązanie do zapłaty kwot zasądzonych z tytułu słusznego zadośćuczynienia, lecz także obowiązek przyjęcia, pod nadzorem Komitetu Ministrów, generalnych lub – tam, gdzie jest to stosowne – indywidualnych środków, które należy zastosować w krajowym porządku prawnym, aby zakończyć stwierdzony przez Trybunał stan naruszenia i zapewnić zadośćuczynienie – w możliwie największym stopniu – za jego skutki (zob. *Pisano przeciwko Włochom* (skreślenie) [Wielka Izba], nr 36732/97, § 43, 24 października 2002 r., oraz *Scozzari i Giunta przeciwko Włochom* [Wielka Izba], nr 39221/98 i 41963/98, § 249, ETPC 2000-VIII). Z zastrzeżeniem funkcji nadzorczej Komitetu Ministrów, wybór środka, za pomocą którego spełnione zostaną zobowiązania prawne Państwa pozwanego wynikające z art. 46 Konwencji, pozostaje w gestii tego Państwa przy założeniu, że środki te będą zgodne z wnioskami zawartymi w wyroku Trybunału (zob. przywołany powyżej wyrok w sprawie *Scozzari i Giunta*, § 249). Ze swojej strony Trybunał nie może przyjmować żadnej roli w tym dialogu (*Lyons i Inni*, *op. cit.*).

49. Chociaż Trybunał w pewnych sytuacjach może wskazać określony środek zaradczy lub środek innego rodzaju do podjęcia przez pozwane Państwo (patrz na przykład *Assanidze przeciwko Gruzji* [Wielka Izba], nr 71503/01, punkt 14 sentencji wyroku, ETPC 2004-II; *Gençel przeciwko Turcji*, nr 53431/99, § 27, 23 października 2003 r.), ocena wdrożenia takich środków na mocy art. 46 ust. 2 Konwencji wciąż należy do Komitetu Ministrów (patrz *Greens i M.T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 60041/08 i 60054/08, § 107, 23 listopada 2010 r.; *Suljagić przeciwko Bośni i Hercegowinie*, nr 27912/02, § 61, 3 listopada 2009 r.; *Hutten Czapska przeciwko Polsce* (ugoda) [Wielka Izba], nr 35014/97, § 42, 28 kwietnia 2008 r.; *Hutten Czapska przeciwko Polsce* [Wielka Izba], nr 35014/97, §§ 231-239 oraz sentencja wyroku, ETPC 2006-VIII); *Broniowski przeciwko Polsce* (ugoda) [Wielka Izba], nr 31443/96, § 42, ECHR 2005-IX; oraz *Broniowski przeciwko Polsce* [Wielka Izba], nr 31443/96, §§ 189-194 i sentencja wyroku, ETPC 2004-V).

50. W rezultacie Trybunał konsekwentnie podkreślał, że weryfikacja, czy Układająca się Strona wywiązała się z obowiązków nałożonych na nią w jednym z wyroków Trybunału, nie mieści się w jego właściwości. Na tej podstawie Trybunał odmówił rozstrzygnięcia zarzutów dotyczących niewykonania przez Państwa

wyroków Trybunału, uznając takie zarzuty za niedopuszczalne *ratione materiae* (patrz *Moldovan i Inni przeciwko Mołdawii* (dec.), nr 8229/04, 15 lutego 2011 r.; *Dowsett przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (nr 2) (dec.), nr 8559/08, 4 stycznia 2011 r.; *Öcalan przeciwko Turcji* (dec.), nr 5980/07, 6 lipca 2010 r.; *Haase przeciwko Niemcom*, nr 11057/02, ETPC 2004 III; *Komanický przeciwko Słowacji* (dec.), nr 13677/03, 1 marca 2005 r.; *Lyons i Inni*, *op. cit.*; *Krčmář i i Inni*, *op. cit.*; oraz *[Fischer] przeciwko Austrii* (dec.), nr 27569/02, ETPC 2003 VI).

51. Niemniej rola Komitetu Ministrów w tej sferze nie oznacza, że środki podjęte przez pozwane Państwo w celu naprawienia naruszenia stwierdzonego przez Trybunał nie mogą skutkować powstaniem nowej kwestii nierozstrzygniętej w odnośnym wyroku (patrz *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, *op. cit.* § 62; *Hakkar przeciwko Francji* (dec.), nr 43580/04, 7 kwietnia 2009 r.; *Haase*, *op. cit.*; *Mehemi [przeciwko Francji (nr 2)]*, nr. 53470/99, § 43, ETPC 2003-IV]; *Rongoni przeciwko Włochom*, nr 44531/98, § 13, 25 października 2001 r.; *Rando przeciwko Włochom*, nr 38498/97, § 17, 15 lutego 2000 r.; *Leterme przeciwko Francji*, 29 kwietnia 1998 r., Raporty 1998-III; *Pailot przeciwko Francji*, 22 kwietnia 1998 r., § 57, Raporty 1998-II; i *Olsson przeciwko Szwecji* (nr 2), 27 listopada 1992 r., Seria A nr 250) oraz, jako takie, stanowić przedmiotu nowej skargi, którą może zająć się Trybunał.

52. Na tej podstawie Trybunał stwierdził, że posiada właściwość do rozpatrzenia skarg w pewnej liczbie spraw następczych, na przykład w sytuacji, w której władze krajowe rozpatrzyły sprawę na nowo w ramach wdrożenia jednego z wyroków Trybunału, czy to przez wznowienie postępowania (patrz *Emre przeciwko Szwajcarii* (nr 2), nr 5056/10, 11 października 2011 r., i *Hertel [przeciwko Szwajcarii]* (dec.), nr 53440/99, ETPC 2002-I) czy też poprzez wszczęcie nowego postępowania krajowego (patrz *The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN i Inni przeciwko Bułgarii* (nr 2), nr 41561/07 i 20972/08, 18 października 2011 r. oraz *Liu przeciwko Rosji* (nr 2), nr 29157/09, 26 lipca 2011 r.).

53. Co więcej, w szczególnym kontekście naruszenia prawa przewidzianego w Konwencji trwającego po wydaniu wyroku, w którym Trybunał stwierdził naruszenie tego prawa przez pewien okres, nie jest rzeczą niezwykłą, że Trybunał rozpatruje drugą skargę dotyczącą naruszenia tego prawa w późniejszym okresie (patrz między innymi *Ivanțoc i Inni przeciwko Mołdawii i Rosji*, nr 23687/05, §§ 93-96, 15 listopada 2011 r. w sprawie trwającego zatrzymania; *Wasserman przeciwko Rosji* (nr 2), nr 21071/05, §§ 36-37, 10 kwietnia 2008 r. w sprawie niewykonania wyroku krajowego; oraz *Rongoni przeciwko Włochom*, *op. cit.*, § 13, w sprawie długości postępowania). W sprawach tego rodzaju "nowa kwestia" wynika z kontynuacji naruszenia, które stanowiło podstawę pierwotnej decyzji Trybunału. Niemniej rozpatrzenie przez Trybunał jest ograniczone do nowych odnośnych okresów oraz nowych zarzutów podniesionych w tym zakresie (patrz na przykład *Ivanțoc i i Inni*, *op. cit.*).

54. Z orzecznictwa Trybunału jasno wynika, że stwierdzenie istnienia "nowej kwestii" zależy w znacznym stopniu od szczególnych okoliczności w danej sprawie oraz że rozróżnienie pomiędzy sprawami nie jest zawsze wyraźne. Dlatego też na przykład w sprawie *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)* (*op. cit.*) Trybunał uznał się za właściwy do zbadania skargi dotyczącej oddalenia przez odnośny sąd krajowy wniosku o wznowienie postępowania w ślad za wyrokiem Trybunału. Trybunał oparł się głównie na fakcie, że podstawy do oddalenia wniosku były nowe, a zatem stanowiły adekwatne nowe informacje mogące dać podstawy do powstania nowego naruszenia Konwencji (patrz *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, *op. cit.*, § 65). Ponadto Trybunał wziął pod uwagę fakt, że Komitet Ministrów zakończył swoje działania nadzorcze nad wykonaniem wyroku Trybunału bez uwzględniania odmowy wznowienia postępowania, jako że nie został poinformowany o tej decyzji.

Trybunał wziął pod uwagę, że również z tego punktu widzenia rzeczona odmowa stanowiła nowy fakt (*ibid.*, § 67). Podobnie, w niedawnym wyroku w sprawie *Emre* (*op. cit.*) Trybunał stwierdził, że nowy wyrok krajowy wydany po wznowieniu sprawy, w którym sąd krajowy przystąpił od nowa do zrównoważenia interesów, stanowił nowy fakt. Trybunał zauważył ponadto w tym zakresie, że procedura wykonania przed Komitetem Ministrów nie została rozpoczęta. Niemniej porównywalne skargi zostały oddalone w sprawach *Schelling przeciwko Austrii* (nr 2) (dec.), nr 46128/07, 16 września 2010 r. oraz *Steck-Risch i Inni przeciwko Liechtensteinowi* (dec.) nr 629061//08, 11 maja 2010 r.), jako że Trybunał uznał, że w oparciu o okoliczności faktyczne sprawy orzeczenia sądów krajowych oddalające wnioski o wznowienie postępowania nie były oparte na wystarczających nowych podstawach ani związane z wystarczającymi nowymi podstawami mogącymi prowadzić do nowego naruszenia Konwencji. Co więcej, w sprawie *Steck-Risch* Trybunał stwierdził, że Komitet Ministrów zakończył działania nadzorcze nad wykonaniem poprzedniego wyroku Trybunału przed odmową sądu krajowego w sprawie wznowienia postępowania oraz bez opierania się na fakcie, że taki wniosek o wznowienie mógł zostać wniesiony. Również w tej sprawie brakowało adekwatnych nowych informacji.

55. W tym kontekście należy również odwołać się do kryteriów wprowadzonych w orzecznictwie w odniesieniu do art. 35 ust. 2 (b), zgodnie z którymi skarga zostaje uznana za niedopuszczalną, jeżeli „jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał... i nie zawiera nowych, istotnych informacji”: (i) skarga jest uważana za „co do istoty identyczną”, jeżeli strony, zarzuty i fakty są identyczne (patrz *Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)* *op. cit.*, § 63 i *Pauger przeciwko Austrii* (dec.), nr 16717/90 i 24872/94, decyzje Komisji z dnia 9 stycznia 1995 r.); (ii) pojęcie zarzutu charakteryzują fakty w nim zarzucane, a nie podstawy prawne ani zastosowane argumenty (patrz *Guerra i Inni przeciwko Włochom*, 19 lutego 1998 r., § 44, Raporty 1998-I i *Powell i Rayner przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 21 lutego 1990 r., § 29, Seria A nr 172); oraz (iii) jeżeli skarżący przedkłada nowe informacje, skarga nie jest co do istoty identyczną skargą co poprzednia (patrz *Patera przeciwko Republice Czeskiej* (dec.), nr 25326/03, decyzja Komisji z dnia 10 stycznia 1996 r. i *Chappex przeciwko Szwajcarii* (dec.), nr 20338/92, decyzja Komisji z dnia 12 października 1994 r.).

56. Odpowiednio, uprawnienia przyznane Komitetowi Ministrów na mocy art. 46 w zakresie nadzoru nad wykonaniem wyroków Trybunału oraz oceny wdrożenia środków przedsięwziętych przez Państwa na mocy tego artykułu nie będą naruszone w sytuacji, w której Trybunał ma do czynienia z nowymi istotnymi informacjami w kontekście nowej skargi (patrz *Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, *op. cit.*, § 67).”

2. Zastosowanie powyższych zasad w odniesieniu do obecnej sprawy

35. W odniesieniu do rozpatrywanej sprawy, Trybunał jest zdania, że pewna liczba zastrzeżeń skarżącej w omawianej sprawie może być rozumiana jako zarzuty dotyczące braku prawidłowego wykonania wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r. w jej poprzedniej sprawie. Można w szczególności rozumieć, że argumentacja skarżącej jest taka, że niedostatki w pierwotnym postępowaniu krajowym stanowiące przedmiot wyroku Trybunału z 2007 r. nie zostały naprawione w postępowaniu zakończonym orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. w tym sensie, że

Sąd Najwyższy nie odniósł się do ważności głównych dowodów dokumentowych, na których oparte były kwestionowane orzeczenia sądów krajowych (zob. paragraf 29 powyżej). Niemniej jednak skargi dotyczące niewykonania wyroku Trybunału lub nienaprawienia naruszenia już stwierdzonego przez Trybunał nie należą do właściwości *ratione materiae* Trybunału (patrz podsumowanie orzecznictwa Trybunału przedstawione w poprzednim paragrafie, a w szczególności sprawa *Lyons i Inni, op. cit.*). Dlatego też zarzuty skarżącej, w zakresie, w jakim dotyczą one nienaprawienia pierwotnego naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji, zgodnie z ustaleniami zawartymi w wyroku Trybunału z 2007 r., należy uznać za *ratione materiae* niezgodne z Konwencją na mocy art. 35 ust. 3 (a) i 4.

36. Jednakże w nowej skardze skarżąca podnosi również nowy zarzut, odnoszący się nie tyle do wyniku postępowania rozstrzygniętego w 2008 r. przez Sąd Najwyższy, co do sposobu przeprowadzenia i rzetelności tego postępowania – a jest ono chronologicznie późniejsze i odrębne od postępowania krajowego zaskarżonego w wyroku Trybunału z 2007 r.

37. Roszczenie skarżącej w tej kwestii, jak można wywnioskować z przedstawionego stanowiska, dotyczy sposobu, w jaki Sąd Najwyższy zajął się jednym z jej zasadniczych argumentów opartych na wyroku Trybunału z 2007 r. W szczególności skarżąca utrzymywała, że rozumowanie zastosowane przez Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 14 marca 2008 r. stało w jawnej sprzeczności z odnośnymi ustaleniami Trybunału zawartymi w jego wyroku z 2007 r. (zob. paragraf 29 powyżej). Ten nowy zarzut dotyczy zatem sposobu wydania orzeczenia z marca 2008 r. w postępowaniu dotyczącym odwołania o charakterze wyjątkowym skarżącej, nie zaś jego wyniku jako takiego ani skuteczności wdrożenia przez sądy krajowe wyroku Trybunału (porównaj dla kontrastu sprawy *Steck-Risch i Inni, Öcalan, i Schelling* (nr 2), *op. cit.*, w których nie zarzucano jawnej nierzetelności w odniesieniu do przeprowadzenia odnośnych nowych postępowań zainicjowanych przez skarżących w tych sprawach na szczeblu krajowym). Chociaż inicjatywy skarżącej mające na celu doprowadzenie do ponownego rozpatrzenia orzeczeń krajowych w omawianej sprawie były bez wątpienia związane z wykonaniem wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r., jej skargi dotyczące nierzetelności późniejszego postępowania sądowego dotyczyły zarówno sytuacji różnej od rozstrzygniętej w tym wyroku, jak i zawierały nowe, istotne informacje związane z kwestiami nierozstrzygniętymi w tym wyroku.

38. W konsekwencji, w omawianej sprawie „nowa kwestia”, której rozważenie należy do właściwości Trybunału, bez wkraczania w prerogatywy pozwanego Państwa i Komitetu Ministrów na mocy art. 46 Konwencji, dotyczy zarzucanej nierzetelności postępowania w sprawie odwołania o charakterze wyjątkowym skarżącej, a nie jego wyniku jako takiego i wpływu postępowania na prawidłowe wykonanie wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007 r.

39. A zatem, art. 46 Konwencji nie stoi na przeszkodzie rozpatrzeniu przez Trybunał nowej skargi skarżącej dotyczącej nierzetelności postępowania zakończonego orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. Trybunał zajmie się teraz kwestią, czy do zaskarżonego postępowania krajowego mają zastosowanie gwarancje rzetelności przewidziane w art. 6 ust. 1 Konwencji.

B. Czy nowa skarga skarżącej jest *ratione materiae* zgodna z art. 6 ust. 1 Konwencji

1. Stanowiska stron

40. Rząd utrzymywał, że art. 6 Konwencji nie ma zastosowania do postępowania dotyczącego „odwołania w świetle wyjątkowych okoliczności” skarżącej. Argumentował, że orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r., oddalające pierwsze odwołanie skarżącej, było decyzją tymczasową i nie rozstrzygało o jej prawach ani obowiązkach o charakterze cywilnym. To późniejsze orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2008 r., oddalające jej drugie odwołanie, „określiło” jej prawa i obowiązki o charakterze cywilnym. Jednakże ponieważ skarżąca nie skarżyła się, że postępowanie z czerwca 2008 r. miało wady prawne, art. 6 nie miał zastosowania.

41. Skarżąca twierdziła, że art. 6 ust. 1 Konwencji miał zastosowanie do postępowania dotyczącego jej odwołania o charakterze wyjątkowym, zakończonego orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

42. Trybunał powtarza, że aby część cywilna art. 6 ust. 1 miała zastosowanie, musi istnieć spór („*contestation*” w tekście francuskim) co do „prawa”, wobec którego można stwierdzić, co najmniej ze znaczącym prawdopodobieństwem, że jest ono uznawane w przepisach prawa krajowego, bez względu na to, czy prawo to jest chronione na mocy Konwencji. Spór ten musi mieć charakter poważny i autentyczny; może dotyczyć nie tylko samego istnienia prawa, ale także jego zakresu oraz sposobu jego wykonywania; ponadto zaś wynik danego postępowania musi mieć bezpośredni, decydujący wpływ na przedmiotowe prawo. Subtelne powiązania lub odległe konsekwencje są niewystarczające, aby skutecznie powołać się na art. 6 ust. 1 (patrz między innymi *Micallef przeciwko Malcie* [Wielka Izba], nr 17056/06, § 74, ETPC 2009; oraz *Boulois przeciwko Luksemburgowi* [Wielka Izba], nr 37575/04, § 90, ETPC 2012).

43. W tym zakresie charakter ustawodawstwa regulującego sposób rozstrzygnięcia sprawy (prawo cywilne, administracyjne, handlowe itd.)

oraz charakter organu właściwego w danej sprawie (sąd powszechny, organ administracyjny itd.) nie mają decydujących konsekwencji (patrz *Micallef, op. cit.*, § 74).

(b) Orzecznictwo dotyczące zastosowania art. 6 do postępowań w sprawie nadzwyczajnych środków odwoławczych

44 Zgodnie z powyższymi zasadami oraz od dawna ugruntowanym orzecznictwem, Konwencja nie gwarantuje prawa do wznowienia zamkniętej sprawy. Nadzwyczajne środki odwoławcze, których celem jest wznowienie zakończonego postępowania sądowego, nie wiążą się zazwyczaj z rozstrzygniem o „prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym” ani „każdego oskarżenia w ... sprawie karnej”, w związku z czym uznaje się, że art. 6 nie ma do nich zastosowania (patrz między innymi *X. przeciwko Austrii*, nr 7761/77, decyzja Komisji z dnia 8 maja 1978 r., D.R. 14, s. 171; *Surmont i De Meurechy przeciwko Belgii*, nr 13601/88 i 13602/88, decyzja Komisji z dnia 6 czerwca 1989 r., D.R. 62, p. 284; *J.F. przeciwko Francji* (dec.), nr 39616/98, 20 kwietnia 1999 r.; *Zawadzki przeciwko Polsce* (dec.) nr 34158/96, 6 lipca 1999 r.; *Sonnleitner przeciwko Austrii* (dec.) nr 34813/97, 6 stycznia 2000 r.; *Sablon przeciwko Belgii*, nr 36445/97, § 86, 10 kwietnia 2001 r.; *Valentin Gorizdra przeciwko Mołdawii* (dec.) nr 53180/99, 2 lipca 2002 r.; *Kucera przeciwko Austrii*, nr 40072/98, 3 października 2002 r.; *Fischer, op. cit.*; *Jussy przeciwko Francji*, nr 42277/98, § 18, 8 kwietnia 2003 r.; *Dankevich przeciwko Ukrainie*, nr 40679/98, 29 kwietnia 2003 r.; *Steck-Risch i Inni, op. cit.*; *Öcalan, op. cit.*; *Schelling* (nr 2), *op. cit.*; *Hurter przeciwko Szwajcarii* (dec.), nr 48111/07, 15 maja 2012 r.; *Dybeku przeciwko Albanii* (dec.), nr 557/12, § 30, 11 marca 2014 r.). Jest to spowodowane – w zakresie, w jakim sprawa jest objęta zasadą *res iudicata* ostatecznego wyroku zapadłego w postępowaniu krajowym – tym, że nie można zasadniczo utrzymywać, że dalsze nadzwyczajne skargi lub odwołania domagające się zmiany tego wyroku prowadzą do możliwych do obrony roszczeń co do istnienia prawa do ponownego rozważenia sprawy zgodnie z przepisami krajowymi lub że wynik postępowania, w którym podejmowane jest orzeczenie, czy przeprowadzić takie ponowne rozważenie sprawy, ma decydujące znaczenie w kontekście „rozstrzygnięcia o ... prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia ... w sprawie karnej” (porównaj dla kontrastu *Melis przeciwko Grecji*, nr 30604/07, §§ 18-20, 22 lipca 2010 r., w którym odchodzi się od omawianego podejścia).

45. Podejście to było przyjmowane również w sprawach, w których ubiegano się o wznowienie zakończonego krajowego postępowania sądowego na podstawie stwierdzenia przez Trybunał naruszenia Konwencji (patrz na przykład *Fischer, op. cit.*). Uznając zarzuty skarżącego na mocy art. 6 za niedopuszczalne w sprawie *Verein gegen Tierfabriken Schweiz*

(*VgT*) przeciwko Szwajcarii (nr 2) (nr 32772/02, § 24, 4 października 2007 r.), Izba orzekła:

„24. ... Na podstawie orzecznictwa można jasno stwierdzić, że artykuł ten nie ma zastosowania do postępowania dotyczącego wniosku o ponowny proces lub wznowienie postępowania cywilnego (patrz *Sablon przeciwko Belgii*, nr 36445/97, § 86, 10 kwietnia 2001 r.). Trybunał nie widzi powodu, dla którego rozumowanie to nie mogłoby znaleźć zastosowania również do wniosku o wznowienie postępowania po stwierdzeniu przez Trybunał naruszenia Konwencji (patrz, w związku ze sprawą karną, *[Fischer] przeciwko Austrii* (dec.), nr 27569/02, ETPC 2003-VI). Trybunał uznaje zatem, że skarga wniesiona na podstawie art. 6 jest *ratione materiae* niezgodnym z postanowieniami Konwencji.”

46. Niemniej jednak, jeżeli nadzwyczajny środek odwoławczy pociąga za sobą lub faktycznie prowadzi do ponownego rozpatrzenia sprawy, art. 6 ma zastosowanie do postępowania w zakresie „ponownego rozpatrzenia” w zwykły sposób (patrz na przykład *Sablon, op. cit.* §§ 88-89; *Vanyan przeciwko Rosji*, nr 53203/99, § 56, 15 grudnia 2005 r.; *Zasurtsev przeciwko Rosji*, nr 67051/01, § 62, 27 kwietnia 2006 r.; *Alekseyenko przeciwko Rosji*, nr 74266/01, § 55, 8 stycznia 2009 r.; *Hakkar, op. cit.*; oraz *Rizi przeciwko Albanii* (dec.), nr 49201/06, § 47, 8 listopada 2011 r.).

47. Co więcej, stwierdzono, że art. 6 stosuje się również w pewnych przypadkach, w których postępowanie, choć określone w prawie krajowym jako „nadzwyczajne” lub „wyjątkowe”, było uznane za podobne co do natury i zakresu do zwykłego postępowania odwoławczego, krajowa charakterystyka postępowania nie jest bowiem uznawana za decydującą w kontekście zagadnienia jego stosowalności.

48. Dlatego w sprawie *San Leonard Band Club przeciwko Malcie* (nr 77562/01, §§ 41-48, ETPC 2004 IX), stwierdzono stosowalność art. 6 do postępowania dotyczącego wniosku o nowy proces. Trybunał uzasadnił swoje stanowisko w ten sposób, że wniosek był podobny do odwołania przed sądem kasacyjnym, władze maltańskie nie działały w ramach swojego uznania, lecz miały obowiązek wydania decyzji w sprawie wniosku, a wynik nowej procedury sądowej był rozstrzygający w stosunku do „praw i obowiązków o charakterze cywilnym” skarżącej spółki.

49. Podobnie, w sprawie *Maresti przeciwko Chorwacji* (nr 55759/07, 25 czerwca 2009 r.) Trybunał uznał, że postępowanie przeprowadzone w sprawie wniosku o rewizję nadzwyczajną ostatecznego wyroku w sprawie karnej mieściło się w zakresie art. 6. Oceniając naturę i specyficzne cechy tego postępowania Trybunał zauważył, że wniosek o rewizję nadzwyczajną był [dostępny pozwanemu] z tytułu enumeratywnie wyliczonych błędów prawnych działających na niekorzyść pozwanego, wniosek musiał być złożony w nieprzekraczalnym terminie jednego miesiąca po doręczeniu wyroku sądu apelacyjnego [pozwanej], a przyczyny uzasadniające rewizję nadzwyczajną były wyraźnie wymienione w chorwackim Kodeksie postępowania karnego i nie podlegały żadnym uznaniowym decyzjom ze strony Sądu Najwyższego Chorwacji. Ponadto Trybunał zauważył, że

wniosek o rewizję nadzwyczajną ma swój odpowiednik w chorwackim postępowaniu cywilnym w postaci skargi kasacyjnej w sprawach cywilnych, do której art. 6 miał zastosowanie (zob. paragrafy 25-28 wspomnianego wyroku).

50. Podsumowując, podczas gdy art. 6 ust. 1 co do zasady nie znajduje zastosowania w odniesieniu do nadzwyczajnych środków odwoławczych mających na celu wznowienie zakończonego postępowania sądowego, natura, zakres i szczególne cechy postępowania sądowego dotyczącego danego nadzwyczajnego środka odwoławczego w danym systemie prawnym mogą być tego rodzaju, że postępowanie w sprawie takiego odwołania może znaleźć się w zakresie zastosowania art. 6 ust. 1 oraz gwarancji rzetelnego procesu przewidzianych w odniesieniu do uczestników sporu. Trybunał musi odpowiednio rozważyć naturę, zakres i szczególne cechy odwołania o charakterze wyjątkowym, którego dotyczy obecna sprawa.

(c) Zastosowanie powyższych zasad w odniesieniu do obecnej sprawy

51. Odnosząc się zatem do konkretnych okoliczności niniejszej sprawy, Trybunał zauważa, że w odpowiednim czasie Kodeks postępowania cywilnego gwarantował stronom postępowania zakończonego orzeczeniem kasacyjnym „prawo do zaskarżenia do Sądu Najwyższego ... orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle wyjątkowych okoliczności (art. 353, artykuł wprowadzający w części Kodeksu dotyczącej odwołań o charakterze wyjątkowym – tekst zaprezentowany w paragrafie 24 poniżej). Na mocy kolejnego przepisu Kodeksu (art. 354 § 1 – jego tekst można znaleźć również w paragrafie 24 powyżej), „stwierdzenie przez międzynarodowe organy sądowe o właściwości uznawanej na Ukrainie, że [krajowe] orzeczenie sądowe narusza międzynarodowe zobowiązania Ukrainy” stanowiło jedną z dwóch podstaw, na których można było wnieść takie odwołanie o charakterze wyjątkowym. W art. 357 (*ibid.*) zdefiniowano ponadto „rozpatrywanie sprawy w świetle wyjątkowych okoliczności” jako „rodzaj procedury kasacyjnej”, w ramach której Sąd Najwyższy ma te same uprawnienia kontrolne co w przypadku postępowania kasacyjnego, a odwołanie o charakterze wyjątkowym objęte jest taką samą procedurą jak skarga kasacyjna. Uprawnienia Sądu Najwyższego do decydowania w sprawie odwołania o charakterze wyjątkowym były zatem porównywalne do uprawnień posiadanych przez ten Sąd w odniesieniu do skarg kasacyjnych. Dlatego też postępowanie w sprawie odwołania o charakterze wyjątkowym mogło prowadzić do różnego rodzaju orzeczeń przewidzianych w art. 358 Kodeksu, a w szczególności do decyzji „o oddaleniu odwołania i pozostawieniu [zaskarżonego] orzeczenia w postaci niezmienionej”, „o uchyleniu, w całości lub w części, [zaskarżonego] orzeczenia oraz przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania przez [właściwy sąd niższej instancji], „o uchyleniu [zaskarżonego] orzeczenia

sądu apelacyjnego lub sądu kasacyjnego i podtrzymaniu błędnie uchylonego orzeczenia" lub „o zmianie [zaskarżonego] orzeczenia lub podjęciu nowej decyzji w aspekcie merytorycznym w sprawie" (*ibid.*).

52. Na potrzeby niniejszego badania przez Trybunał natury i zakresu środka zaradczego wykorzystanego przez skarżącą na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego, pewne znaczenie ma również kontekst legislacyjny w postaci przepisów ustawy z 2006 r. w sprawie wykonywania wyroków i stosowania orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. paragraf 25 powyżej, w którym przytoczono odpowiednie części ustawy). W szczególności art. 10(3)(a) ustawy z 2006 r. stanowi, że „poprzedni status prawny Beneficjenta” – a mianowicie skarżącego do Trybunału, którego skarga zostaje uznana – „musi zostać przywrócony, między innymi, poprzez ponowne rozpatrzenie sprawy przez sąd, w tym wznowienie postępowania w tej sprawie” (*ibid.*). Co więcej, zgodnie z art. 11 § 1 (a) tej ustawy, Biuro Pełnomocnika Rządu ma obowiązek przesłać Beneficjentowi „powiadomienie pouczające o jego prawie do wszczęcia postępowania mającego na celu ponowne rozpatrzenie jego sprawy i/lub wznowienie postępowania zgodnie z obowiązującym prawem.”

53. Obowiązujące prawo krajowe udostępniło w ten sposób skarżącej środek odwoławczy umożliwiający ponowne sądowe rozpatrzenie jej sprawy cywilnej przez Sąd Najwyższy w świetle stwierdzenia przez Trybunał wadliwości pierwotnych orzeczeń krajowych. Ze względu na rodzaj przewidzianego ponownego rozpatrzenia, odwołanie o charakterze wyjątkowym wniesione przez skarżącą można postrzegać jako przedłużenie pierwotnego (zakończanego) postępowania cywilnego, na podobieństwo procedury kasacyjnej określonej w prawie ukraińskim. Niezależnie od tego, chociaż szczególne cechy tej przypominającej kasacyjną procedury mogą mieć wpływ na sposób funkcjonowania gwarancji proceduralnych przewidzianych w art. 6 ust. 1 (patrz *Delcourt przeciwko Belgii*, 17 stycznia 1970 r., § 26, Seria A nr 11), Trybunał jest zdania, że gwarancje te powinny obowiązywać w odniesieniu do tego postępowania w taki sam sposób, w jaki obowiązują do postępowania kasacyjnego w sprawach cywilnych w ogóle (patrz na przykład *Mushta przeciwko Ukrainie*, nr 8863/06, § 39, 18 listopada 2010 r.; oraz, *mutatis mutandis*, *San Leonard Band Club i Maresti*, *op. cit.* w paragrafach 48-49).

54. Ten wniosek, wyprowadzony z obowiązujących przepisów prawa ukraińskiego, poparty jest odniesieniem do zakresu i natury „rozpatrywania sprawy” dokonany przez Sąd Najwyższy w dniu 24 marca 2008 r. przed oddaleniem odwołania o charakterze wyjątkowym skarżącej i pozostawieniem zaskarżonego orzeczenia w postaci niezmienionej. W trakcie rozpatrywania sprawy Sąd Najwyższy zapoznał się z aktami sprawy i orzeczeniami sądowymi zapadłymi w toku pierwotnego postępowania w świetle nowych wniosków przedłożonych przez skarżącą w oparciu przede wszystkim o wyrok Trybunału z 3 maja 2007 r. (zob. paragrafy 20-21

powyżej). Zatem przebieg postępowania z marca 2008 r. można porównać z postępowaniem dotyczącym skargi kasacyjnej wniesionej przez skarżącą i rozstrzygniętej przez Sąd Najwyższy w sierpniu 2002 r. (zob. paragraf 11 powyżej oraz Bochan, *op. cit.*, § 39), do którego art. 6 ust. 1 miał zastosowanie *ratione materiae*. W opinii Trybunału, w marcu 2008 r. Sąd Najwyższy rozpatrzył sprawę cywilną skarżącej „w świetle wyjątkowych okoliczności”, a mianowicie wyroku Trybunału z 2007 r., w ramach procedury przypominającej procedurę kasacyjną, i nie znalazł podstaw, by uchylić zaskarżane orzeczenia. Sąd Najwyższy dokonał więc „ponownego rozpatrzenia”, jak określiła to ustawa z 2006 r., roszczenia majątkowego skarżącej w oparciu o nowe podstawy związane z [jego] interpretacją wyroku Trybunału z dnia 3 maja 2007, postanawiając jednakże nie zmieniać wyniku sprawy oraz, w szczególności, nie zarządzać pełnego ponownego jej rozpoznania przez sąd niższej instancji.

55. Powyższych ustaleń nie zmienia fakt, że w czerwcu 2008 r. Sąd Najwyższy, opierając się na art. 356 Kodeksu, oddalił skargę następczą skarżącej z kwietnia 2008 r. jako niedopuszczalną z przyczyn formalnych bez dalszego „rozpatrywania” materialnych aspektów sprawy (zob. paragraf 23 powyżej).

56. Stąd, w świetle zarówno odpowiednich przepisów ustawodawstwa ukraińskiego jak i natury oraz zakresu postępowania zakończonych orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. w związku z odwołaniem o charakterze wyjątkowym skarżącej, po którym wydane zostało orzeczenie w czerwcu 2008 r., Trybunał jest zdania, że postępowanie to było decydujące dla rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym skarżącej. W konsekwencji do wspomnianego postępowania mają więc zastosowanie odpowiednie gwarancje przewidziane w art. 6 ust. 1 Konwencji. Odpowiednio, zastrzeżenie Rządu dotyczące zastosowania tego przepisu do zaskarżonego postępowania musi zostać odrzucone.

57. Niezależnie od wniosków dotyczących zastosowania art. 6 ust. 1 do rodzaju omawianego postępowania w niniejszej sprawie, Trybunał pragnie powtórzyć, że to w gestii Układających się Państw leży decyzja, jak najlepiej wdrożyć wyroki sądu bez zbędnego naruszania zasad *res iudicata* lub pewności prawnej w postępowaniu cywilnym, w szczególności w przypadku, w którym takie postępowanie dotyczy stron trzecich posiadających własne, uzasadnione interesy do ochrony. Co więcej, nawet jeżeli Układające się Państwo przewiduje możliwość wystąpienia z wnioskiem o wznowienie zamkniętego postępowania sądowego na podstawie wyroku Trybunału, to do władz krajowych należy zapewnienie procedury pozwalającej zająć się takimi wnioskami oraz ustalenie kryteriów pozwalających na ocenienie, czy w danej sprawie wznowienie postępowania jest wymagane. Wśród Układających się Państw nie istnieje jednolite podejście do możliwości ubiegania się o wznowienie

zakończonych postępowania cywilnego w ślad za stwierdzeniem przez Trybunał naruszenia, ani też w zakresie możliwych sposobów realizacji istniejących mechanizmów wznowienia postępowania (zob. paragrafy 26-27 powyżej).

58. Niemniej powyższe rozważania nie powinny odwracać uwagi od znaczenia – w kontekście efektywności systemu Konwencji – zapewnienia dostępności procedur krajowych umożliwiających ponowne rozpatrzenie sprawy w świetle stwierdzenia naruszeń gwarancji rzetelnego procesu przewidzianych w art. 6. Wręcz przeciwnie, procedury takie można uważać za istotny aspekt wykonania wyroków Trybunału zgodnie z art. 46 Konwencji, a ich dostępność demonstrowuje zaangażowanie Układającego się Państwa w przestrzeganie Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału (patrz *Lyons i Inni, op. cit.*). Trybunał przypomina w tym kontekście Zalecenie nr R (2000) 2 przyjęte przez Komitet Ministrów, w którym Państwa-Strony Konwencji wzywa się do zapewnienia adekwatnych możliwości wznowienia postępowania na szczeblu krajowym w przypadku stwierdzenia przez Trybunał naruszenia Konwencji (zob. paragraf 28 powyżej). Trybunał potwierdza swoją opinię, że środki tego rodzaju mogą stanowić „najbardziej skuteczny, jeżeli nie jedyny, środek osiągnięcia *restitutio in integrum*” (patrz *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr 2)*, sprawa przywołana w paragrafie 33 powyżej, §§ 33 i 89; oraz *Steck-Risch i Inni, op. cit.*).

C. Czy nowa skarga skarżącej na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji spełnia inne kryteria dopuszczalności

59. Trybunał stwierdza ponadto, że skarga skarżącej dotycząca braku rzetelności postępowania zakończona orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. nie jest w oczywisty sposób nieuzasadniona w rozumieniu art. 35 ust. 3 (a) Konwencji oraz że nie jest ona niedopuszczalna na żadnej innej podstawie. W związku z powyższym musi ona zostać uznana za dopuszczalną.

D. Przedmiot nowej skargi skarżącej w oparciu o art. 6 ust. 1 Konwencji

60. Jeżeli chodzi o kwestię zgodności z wymogami przewidzianymi w art. 6 ust. 1 w niniejszej sprawie, Trybunał pragnie zauważyć, że zarzuty skarżącej dotyczące nierzetelności były skierowane wprost przeciwko rozumowaniu Sądu Najwyższego zastosowanemu w jego orzeczeniu z 14 marca 2008 r.

61. Trybunał powtarza, że – zgodnie utrwalonym i dobrze ugruntowanym orzecznictwem – nie jest jego zadaniem zajmować się domniemanymi błędami w ustaleniach prawnych lub faktycznych popełnionymi przez sądy krajowe, chyba że oraz w zakresie w jakim mogą

one naruszać prawa i wolności chronione Konwencją (patrz na przykład *García Ruiz przeciwko Hiszpanii* [Wielka Izba], nr 30544/96, § 28, ETPC 1999-I; oraz *Perez przeciwko Francji* [Wielka Izba], nr 47287/99, § 82, ETPC 2004-I), na przykład w sytuacji, w której można – na zasadzie wyjątku – powiedzieć, że rzeczone błędy stanowią o „nierzetelności” niezgodnej z art. 6 Konwencji. Mimo iż przepis ten gwarantuje prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, nie ustanawia on jakichkolwiek zasad dotyczących dopuszczalności dowodów lub sposobów ich oceny, pozostawiając tę kwestię ustawodawstwu krajowemu i sądom krajowym. Co do zasady kwestie takie jak waga przywiązywana przez sądy krajowe do poszczególnych dowodów lub ustaleń bądź ocen w danej sprawie, przedłożonych sądom do rozważenia, nie podlegają kontroli Trybunału. Trybunał nie działa w charakterze czwartej instancji i w związku z tym nie kwestionuje na podstawie art. 6 ust. 1 wyroku sądów krajowych, chyba że ich ustalenia można uznać za arbitralne lub w oczywisty sposób nierozsądne (patrz na przykład *Dulaurans przeciwko Francji*, nr 34553/97, §§ 33-34 i 38, 21 marca 2000 r.; *Khamidov przeciwko Rosji*, nr 72118/01, § 170, 15 listopada 2007 r.; oraz *Andelković przeciwko Serbii*, nr 1401/08, § 24, 9 kwietnia 2013 r.).

62. Dlatego też w sprawie *Dulaurans* Trybunał stwierdził naruszenie prawa do rzetelnego procesu z uwagi na to, że jedyny powód, dla którego francuski Sąd Kasacyjny uznał zaskarżone orzeczenie oddalające skargę kasacyjną skarżącego jako niedopuszczalną, był wynikiem „une erreur manifeste d’appréciation” („oczywistej pomyłki w ocenie”) (patrz *Dulaurans*, *op. cit.*). Myślenie leżące u podstaw pojęcia „*erreur manifeste d’appréciation*” (należącego do francuskiego prawa administracyjnego), zgodnie z jego użyciem w kontekście art. 6 ust. 1 Konwencji polega bez wątpienia na tym, że jeżeli błąd co do prawa lub faktu sądu krajowego jest tak wyraźny, że można go uznać za „oczywistą pomyłkę” – a mianowicie, że jest to błąd, którego nie popełni żaden rozsądny sąd – wówczas może on ze swej istoty mieć wpływ na rzetelność postępowania. W sprawie *Khamidov* nierozsądnosc wniosków sądów krajowych dotyczących faktów była „tak uderzająca i wyraźnie odczuwalna”, że Trybunał stwierdził, że zaskarżone postępowanie należy uważać za „rażąco arbitralne” (patrz *Khamidov*, *op. cit.*, § 174). W sprawie *Andelković* Trybunał stwierdził, że arbitralność decyzji sądu krajowego, która zasadniczo nie miała żadnych podstaw prawnych w prawie krajowym i nie zawierała żadnego związku pomiędzy ustalonymi faktami, obowiązującym prawem a wynikiem postępowania, była „zaprzeczeniem sprawiedliwości” (patrz *Andelković*, *op. cit.*, § 27).

63. W obecnej sprawie Trybunał zauważa, że w orzeczeniu z dnia 14 marca 2008 r. Sąd Najwyższy dokonał rażąco błędnej interpretacji ustaleń Trybunału zawartych w wyroku z dnia 3 maja 2007 r. W szczególności Sąd Najwyższy relacjonował, że [Trybunał] stwierdził, że orzeczenia sądów

krajowych w sprawie skarżącej były zgodne z prawem i zasadne oraz że skarżącej przyznano słuszne zadośćuczynienie za naruszenie gwarancji „rozsądnego terminu”, a zatem są to stwierdzenia wyraźnie mylne (zob. paragraf 13-18 i 21 powyżej).

64. Trybunał stwierdza, że rozumowanie Sądu Najwyższego nie polega wyłącznie na odmiennym odczytaniu tekstu prawnego. Zdaniem Trybunału, rozumowanie Sądu Najwyższego może być odebrane wyłącznie jako „rażąco arbitralne” lub stanowiące „zaprzeczenie sprawiedliwości” w tym sensie, że zniekształcone przedstawienie wyroku z 2007 r. w pierwszej sprawie *Bochan* (*op. cit.*) skutkowało odrzuceniem próby skarżącej uzyskania rozpatrzenia jej roszczenia majątkowego w świetle wyroku Trybunału wydanego w jej poprzedniej sprawie w ramach procedury przypominającej procedurę kasacyjną przewidzianej w prawie krajowym (zob. paragrafy 51-53 powyżej). W tym kontekście należy zauważyć, że w swoim wyroku z 2007 r. Trybunał stwierdził, że – ze względu na okoliczności, w których sprawa skarżącej została przeniesiona przez Sąd Najwyższy do sądów niższej instancji, wątpliwości skarżącej dotyczące niezależności sędziów zajmujących się sprawą, w tym sędziów Sądu Najwyższego, były obiektywnie uzasadnione (zob. paragrafy 13-15 powyżej).

65. A zatem, w świetle ustaleń Trybunału dotyczących natury i konsekwencji wadliwości orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. (zob. paragrafy 63-64 powyżej), należy stwierdzić, że zaskarżone postępowanie nie spełniało wymogu „rzetelnego procesu” przewidzianego w art. 6 ust. 1 Konwencji, a tym samym naruszyło ten przepis.

E. Nowa skarga skarżącej w zakresie, w jakim dotyczy ona art. 1 Protokołu nr 1

66. Skarżąca stwierdziła, że została bezprawnie pozbawiona swojej własności ze względu na postępowanie dotyczące jej odwołania o charakterze wyjątkowym. Oparła się w tym stwierdzeniu na art. 1 Protokołu nr 1.

67. Trybunał zauważa, że przedmiotowa skarga powiązana jest ze skargą rozpatrywaną powyżej, w związku z czym musi ona także zostać uznana za dopuszczalną.

68. Mając na względzie swoje ustalenia na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji (zob. paragraf 65 powyżej), Trybunał uważa, że nie jest konieczne dokonywanie odrębnej analizy w kwestii tego, czy w niniejszej sprawie doszło do naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

II. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

69. Art. 41 Konwencji stanowi, co następuje:

„Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.”

A. Szkoda

70. Skarżąca domagała się kwoty 300 000 euro (EUR) za szkodę poniesioną wskutek domniemanego naruszenia jej praw wynikających z art. 6 Konwencji i art. 1 Protokołu nr 1.

71. Rząd argumentował, że skarżąca nie określiła natury szkody, którą rzekomo poniosła za sprawą orzeczenia Sądu Najwyższego w swojej sprawie i nie dostarczyła żadnych dowodów na poparcie swojego roszczenia. W związku z powyższym roszczenie należało oddalić w całości.

72. Trybunał zauważył, że skarżąca nie przedstawiła żadnych szczegółowych informacji na temat natury zarzucanej szkody ani jej dotkliwości. Niemniej Trybunał uważa, że skarżąca musiała doświadczać cierpienia i niepokoju ze względu na „nierzetelny” sposób, w jaki Sąd Najwyższy zajął się jej odwołaniem o charakterze wyjątkowym, co w konsekwencji udaremniło jej próby zmierzające do uzyskania rozpatrzenia jej roszczenia majątkowego w świetle wyroku Trybunału w jej poprzedniej sprawie w ramach procedury podobnej do kasacyjnej, przewidzianej w prawie krajowym (zob. paragraf 64 powyżej). Trybunał nie uważa za właściwe badać, czy jakiegokolwiek dalsze rozpatrzenie roszczenia majątkowego skarżącej na szczeblu krajowym jest w tych okolicznościach wykonalne, ze względu – w szczególności – na znaczący okres, jaki upłynął w międzyczasie oraz możliwe konsekwencje takiego ponownego rozpatrzenia w kontekście zasad *res iudicata* i pewności prawnej w zakończonym postępowaniu cywilnym, jak i w kontekście uzasadnionych interesów stron trzecich. Z drugiej strony w rzeczywistości należy uznać, na potrzeby oceny Trybunału na podstawie art. 41, iż skarżąca nie ma obecnie dostępnej praktycznej możliwości uzyskania naprawienia naruszenia stwierdzonego w jej sprawie na szczeblu krajowym. A zatem, dokonując oceny w oparciu o zasadę słuszności, Trybunał uznaje za uzasadnione przyznanie skarżącej kwoty 10 000 EUR za szkody niematerialne, powiększonej o wszelkie kwoty należne tytułem opodatkowania.

B. Koszty i wydatki

73. Skarżąca nie wniosła żądania z tytułu kosztów i wydatków.

C. Odsetki za zwłokę

74. Trybunał za słuszne uznaje wyznaczenie wysokości odsetek za zwłokę na podstawie marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego powiększonej o trzy punkty procentowe.

W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM TRYBUNAŁ JEDNOMYŚLNIE

1. *Uznaje*, że skarga skarżącej na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji, dotycząca nierzetelności postępowania zakończonego orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r. oraz jej skarga na podstawie art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji dotycząca zarzutu, że została bezprawnie pozbawiona swojej własności ze względu na to postępowanie, jest dopuszczalna, oraz że pozostała część skargi jest niedopuszczalna;
2. *Orzeka*, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji;
3. *Orzeka*, że nie ma potrzeby rozpatrywania skargi na podstawie art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji;
4. *Orzeka*,
 - (a) że pozwane Państwo ma wypłacić skarżącej w ciągu trzech miesięcy kwotę 10 000 EUR (dziesięciu tysięcy euro), powiększoną o wszelkie kwoty należne tytułem opodatkowania, z tytułu zadośćuczynienia za szkody niemajątkowe, która będzie przeliczona na walutę pozwanego Państwa według kursu obowiązującego w dacie wypłaty;
 - (b) że od momentu upływu wyżej wskazanego terminu trzech miesięcy aż do momentu uregulowania należności należne będą odsetki zwykłe od określonej powyżej kwoty, naliczone według stopy równej marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe;
5. *Oddala* jednomyślnie pozostałą część roszczenia skarżącej w zakresie słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i francuskim i złożono na piśmie 5 lutego 2015 r., zgodnie z art. 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Lawrence Early
Doradca prawny

Dean Spielmann
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji oraz art. 74 § 2 Regulaminu Trybunału do niniejszego wyroku załączone zostają następujące opinie odrębne:

- (a) wspólna zgodna opinia odrębna sędziów Yudkivskiej i Lemmensa;
- (b) zgodna opinia odrębna sędziego Wojtyczka.

D.S.
T.L.E.

WSPÓLNA ZGODNA OPINIA ODRĘBNA SĘDZIÓW YUDKIVSKIEJ I LEMMENZA

1. Z pełnym przekonaniem przychylamy się do wniosku, że art. 6 ust. 1 został naruszony.

W tym zakresie wyrok stanowi ważny krok naprzód w zakresie ochrony oferowanej przez Konwencję skarżącym, którzy z powodzeniem wnieśli skargi dotyczące naruszenia ich praw podstawowych, a następnie starali się uzyskać wznowienie postępowania krajowego.

2. Niemniej pragniemy wskazać, że – w zakresie, w jakim wyrok stanowi ocenę zastosowania art. 6 ust. 1 w odniesieniu do postępowania przed Sądem Najwyższym, wolelibyśmy, by uzasadnienie było nieco szersze.

W naszej opinii wystarczy zauważyć, że przedmiotowe postępowanie, wszczęte w ślad za stwierdzeniem przez nasz Trybunał, że postępowanie przed Sądem Najwyższym było nierzetelne, miało na celu ponowne sądowe rozpatrzenie orzeczeń sądów krajowych, w tym pierwotnego orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 2002 r. Przywiązujemy znaczącą wagę do faktu, że odwołanie o charakterze wyjątkowym wniesione przez skarżącą można postrzegać jako przedłużenie pierwotnego postępowania, na podobieństwo procedury kasacyjnej (zob. paragraf 53 wyroku).

Z drugiej strony nie uważamy, by było konieczne uwzględnienie sposobu, w jaki Sąd Najwyższy faktycznie sprawował swoje funkcje w związku z postępowaniem dotyczącym odwołania o charakterze wyjątkowym (zob. paragraf 54 wyroku). Zastosowanie art. 6 ust. 1 nie powinno zależeć od wyniku postępowania ani – w szczególności – od faktu, że sąd kasacyjny mógł w pewnym zakresie rozpatrzyć merytoryczne aspekty pierwotnego roszczenia.

3. Chcielibyśmy ponadto podkreślić, że zasady *res iudicata* i pewności prawnej, o których mowa w paragrafie 57 wyroku, nie mogą być zbędnie naruszone w sprawach takich jak omawiana, ponieważ możliwość wznowienia zakońzonego postępowania jest od początku przewidziana w prawie krajowym.

W tym zakresie powtarzamy, że Konwencję należy interpretować jako instrument gwarantujący prawa o charakterze praktycznym i skutecznym. Podkreślanie, co do zasady, niezmienności krajowych decyzji, co do których Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji, mogłoby oznaczać pozbawienie wyroków Trybunału w dużej mierze ich rzeczywistych skutków, co sprawiłoby, że środek strasburski okazałby się rozwiązaniem iluzorycznym.

4. Korzystając ze sposobności, zauważamy, że zasadniczo jesteśmy za znacznie szerszym podejściem do stosowania art. 6 ust. 1 w postępowaniu cywilnym.

Powinniśmy zadać sobie pytanie, czy art. 6 ust. 1 nie ma zastosowania w odniesieniu do *wszystkich* postępowań sądowych dotyczących prawnie chronionych praw i interesów, bez względu na zakres, w jakim uważa się je za decydujące dla rozstrzygnięcia o jakichkolwiek (cywilnych) prawach i obowiązkach. Przyjęcie takiego stanowiska pozwoliłoby uniknąć długiego badania, czy dane postępowanie, biorąc pod uwagę jego szczególne cechy, pozostaje objęte zakresem art. 6 ust. 1, czy też nie.

ZGODNA OPINIA ODREBNA SĘDZIEGO WOJTYCZKA
(*Tłumaczenie*)

1. W obecnej sprawie głosowałem zgodnie ze stanowiskiem większości w zakresie naruszenia art. 6 § 1 Konwencji. Niemniej jednak mam pewne wątpliwości dotyczące uzasadnienia wyroku, a w szczególności ustaleń dotyczących zastosowania art. 6 do postępowań mających na celu rozpatrzenie nadzwyczajnych środków odwoławczych od orzeczeń sądowych.

2. To, czy oraz w jakim stopniu art. 6 stosuje się do postępowań mających na celu rozpatrzenie nadzwyczajnych środków odwoławczych od orzeczeń sądowych lub indywidualnych decyzji administracyjnych, jest bardzo trudną kwestią, zważywszy znaczną złożoność prawa proceduralnego i jego zróżnicowanie w Europie. Oprócz trudności merytorycznych występują również kwestie językowe, które są szczególnie dotkliwe w tej sferze prawnej, ponieważ liczne terminy prawne stosowane w ustawodawstwie Układających się Państw nie mają swoich odpowiedników w oficjalnych językach Trybunału.

Zwracam uwagę na fakt, że w swoim dotychczasowym orzecznictwie Trybunał akceptował stosowalność art. 6 do „skarg kasacyjnych” w postępowaniach sądowych w niektórych Państwach, nawet kiedy takie skargi uważano zgodnie z prawem krajowym za nadzwyczajny środek odwoławczy. Z drugiej strony Trybunał uznał, że art. 6 nie ma co do zasady zastosowania do postępowania dotyczącego wniosku o „wznowienie postępowania sądowego” (zob. wyroki przytoczone w paragrafie 44 wyroku). Jednocześnie Trybunał w pewnej liczbie spraw uznał, że art. 6 ma zastosowanie do innych nadzwyczajnych środków przewidzianych w pewnych Państwach (zob. w szczególności wyroki w sprawie *Melis przeciwko Grecji*, nr 30604/07, § 19, 22 lipca 2010 r.; *San Leonard Band Club przeciwko Malcie*, nr 77562/01, ETPC 2004-IX; *Maresti przeciwko Chorwacji*, nr 55759/07, 25 czerwca 2009 r.; oraz *J.S. i A.S. przeciwko Polsce*, nr 40732/98, 24 maja 2005 r.).

W celu uzasadnienia stosowalności art. 6 w tych wyrokach podnoszone były różne argumenty. W sprawie *San Leonard Band Club*, dotyczącej wniosku o nowy proces karny, Trybunał podkreślił trzy czynniki: (1) wniosek o ponowny proces był jedynym przewidzianym w maltańskim prawie środkiem zaskarżenia orzeczenia podtrzymanego w postępowaniu odwoławczym; (2) wniosek w rzeczonej sprawie był oparty na domniemanym błędnym zastosowaniu prawa; oraz (3) gdyby warunki ustawowe były spełnione, wniosek doprowadziłby do nowego procesu nie pozostawiając do uznaniowej oceny, czy było to właściwe.

W sprawie *Melis*, która dotyczyła wniosku o wznowienie postępowania, Trybunał podkreślał jako „czynnik rozstrzygający, ... że, w niniejszej sprawie wniosek o wznowienie postępowania jest jedynym instrumentem

prawnym, za pomocą którego skarżący mógł doprowadzić do uchylenia wyroku odwoławczego w postępowaniu cywilnym i przywrócenia jego prawa własności" (§ 19).

W sprawie *Maresti*, dotyczącej wniosku o nadzwyczajną ocenę wyroku karnego, stosowność art. 6 została uzasadniona przede wszystkim argumentem, że omawiany środek był podobny do skargi kasacyjnej w postępowaniu cywilnym. Trybunał podkreślił ponadto, że występując z tym wnioskiem, skarżący opierał się na fakcie, że postępowanie karne w jego sprawie uległo przedawnieniu.

Interesujące jest również, że w wyroku w sprawie *J.S. i A.S. przeciwko Polsce* stwierdzono stosowność art. 6 w odniesieniu do jednego z nadzwyczajnych środków przewidzianych w polskim postępowaniu administracyjnym, w tym przypadku wniosku o stwierdzenie nieważności indywidualnej decyzji administracyjnej charakteryzującej się szczególnie poważnymi wadami. Wspomniany środek umożliwia skarżącym uzyskanie kontroli sądowej legalności prawomocnej indywidualnej decyzji administracyjnej nawet kilka lat po jej wydaniu. Stąd osoby, które wystąpiły z wnioskiem o stwierdzenie nieważności prawomocnej indywidualnej decyzji administracyjnej wydanej kilka lat wcześniej i odnoszącej się do praw i obowiązków o charakterze cywilnym w rozumieniu Konwencji, są uprawnione do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd, który ma obowiązek ocenić ich roszczenia w aspekcie merytorycznym. Na poparcie stwierdzenia, że art. 6 miał zastosowanie w tej sprawie, Trybunał zauważył, że skarżący w rzeczonyj sprawie nie wystąpili o wznowienie postępowania administracyjnego, lecz wyłącznie o stwierdzenie nieważności wydanej w przeszłości decyzji administracyjnej.

3. Bez przeprowadzania analizy porównawczej prawa proceduralnego możemy zwięźle zauważyć, że w wielu systemach prawnych „skargi kasacyjne” podlegają bardzo ścisłym ograniczeniom czasowym i dotyczą kwestii prawnych, podczas gdy „wnioski o wznowienie postępowania” mogą być wnoszone wiele lat później i mają za podstawę szczególne nowe fakty, nowe dowody lub pewne poważne wady proceduralne. Możemy zatem poczynić w bardzo intuicyjny sposób obserwację, że rozpatrzenie skargi kasacyjnej stanowi w pewnym sensie „naturalne przedłużenie” pierwotnego postępowania, skupiające się na tym etapie na kwestiach dotyczących interpretacji obowiązującego prawa i przedłużające w przypadku stron stan niepewności co do wyniku postępowania. Wznowienie postępowania wydaje się natomiast środkiem bardziej wyjątkowym i może mieć miejsce po bardzo długim czasie od wydania ostatecznego orzeczenia sądowego w pierwotnym postępowaniu.

Z drugiej strony należy podkreślić, że skarga kasacyjna w wielu systemach prawnych służy przede wszystkim interesowi publicznemu. Jest ona środkiem ustalenia prawidłowej interpretacji prawa oraz harmonizacji orzecznictwa sądów niższych instancji. Osoby, które chcą złożyć tego

rodzaju skargę, muszą wykazać, że z jej rozpatrzeniem wiąże się interes publiczny. W przeciwieństwie do tego wnioski o wznowienie postępowania bardzo często nie jest obwarowany żadnym takim warunkiem. Dlatego też może on służyć ochronie praw podmiotowych bez konieczności wykazywania, że w jego rozpatrzeniu leży interes publiczny. Co więcej, środki naprawy niesprawiedliwości za pomocą wznowienia postępowania, związane z błędami faktycznymi, są często o wiele bardziej wyraziste niż często niemożliwe do uniknięcia wahania odnoszące się do interpretacji prawa, których przewyciężeniu służy skarga kasacyjna. Co więcej, skargi kasacyjne często podlegają wstępnej procedurze filtracyjnej, umożliwiającej ocenę ich dopuszczalności, zanim zostaną rozpatrzone w aspekcie merytorycznym.

W różnych wyrokach Trybunał utrzymywał, że zbadanie wniosku o wznowienie postępowania nie jest samo w sobie procedurą prowadzącą do rozstrzygnięcia o prawach lub obowiązkach stron lub zarzutu karnego. Rozstrzygnięcie od nowa o prawach i obowiązkach stron ma miejsce tylko w przypadku podjęcia decyzji o wznowieniu postępowania. Ze swojej strony stwierdzam, że w niektórych krajach skarga kasacyjna cechuje się pewną liczbą podobieństw w tym zakresie. Podczas pierwszego etapu właściwy sąd rozstrzyga co do dopuszczalności skargi. Podczas drugiego etapu rozstrzyga sprawę w aspekcie merytorycznym – istnieje tutaj możliwość uchylenia zaskarżanego wyroku. W trzecim etapie, jeżeli ma on zastosowanie, inny sąd rozstrzyga na nowo o prawach i obowiązkach stron.

Czy naprawdę możemy na tym tle przeprowadzić rozróżnienie pomiędzy tymi dwoma rodzajami nadzwyczajnych środków odwoławczych na potrzeby stosowności art. 6? Można w to wątpić. W każdym razie przekonująca odpowiedź twierdząca wymagałaby dogłębnego zbadania prawa proceduralnego w różnych Państwach. Analiza wyroków i decyzji Trybunału prowadzi do wniosku, że w orzecznictwie nie ustalono precyzyjnych kryteriów pozwalających na ustalenie, jakie nadzwyczajne środki odwoławcze mieszczą się w zakresie stosowności art. 6 Konwencji. Co więcej, w mojej opinii, podejście obrane w sprawie *J.S. i A.S.* trudno jest pogodzić z orzecznictwem Trybunału dotyczącym środków umożliwiających ponowne zbadanie decyzji zapadłych w ramach różnego rodzaju postępowań. Przeanalizowane orzecznictwo ujawnia znaczny stopień niepewności dla stron oraz Układających się Państw.

4. Sprawa *Bochan przeciwko Ukrainie* stanowiła dobrą okazję do wyjaśnienia orzecznictwa Trybunału w zakresie stosowności art. 6 do nadzwyczajnych środków odwoławczych w postępowaniach sądowych, przynajmniej w sprawach cywilnych.

Większość stwierdza w paragrafie 50, co następuje: „Podsumowując, podczas gdy art. 6 § 1 nie znajduje normalnie zastosowania w odniesieniu do nadzwyczajnych środków odwoławczych mających na celu wznowienie zakończonego postępowania sądowego, natura, zakres i szczególne cechy

postępowania sądowego dotyczącego danego nadzwyczajnego środka odwoławczego w danym systemie prawnym mogą być tego rodzaju, że postępowanie w sprawie takiego odwołania może znaleźć się w zakresie zastosowania art. 6 § 1 oraz gwarancji rzetelnego procesu przewidzianych w odniesieniu do uczestników sporu." Analizując omawianą skargę, Trybunał podkreśla podobieństwa ze „skargą kasacyjną” oraz fakt, że skargę tę można uważać za przedłużenie pierwotnego postępowania, przed analizą oceny przeprowadzonej przez Sąd Najwyższy Ukrainy w przedmiotowej sprawie. Żałuję, że uzasadnienie wyroku nie wskazuje bardziej dokładnych ogólnych kryteriów decydowania, które czynniki dotyczące natury, zakresu i szczególnych cech danego postępowania są rozstrzygające w kontekście stosowalności art. 6.

Wydaje się, że w uzasadnieniu daje znać o sobie niepewność co do precyzyjnego zakresu zastosowania art. 6. Na przykład, w paragrafie 44 *in fine* Trybunał podsumowuje w następujących słowach utrwalone orzecznictwo dotyczące nadzwyczajnych środków odwoławczych: „[jest to spowodowane] – w zakresie, w jakim sprawa jest objęta zasadą *res iudicata* ostatecznego wyroku zapadłego w postępowaniu krajowym – tym, że nie można zasadniczo utrzymywać, że dalsze nadzwyczajne skargi lub odwołania domagające się zmiany tego wyroku prowadzą do możliwych do obrony roszczeń co do istnienia prawa do ponownego rozważenia sprawy zgodnie z przepisami krajowymi lub że wynik postępowania, w którym podjęto decyzję, czy przeprowadzić takie ponowne rozważenie sprawy, ma decydujące znaczenie w kontekście „rozstrzygania o ... prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia ... w sprawie karnej”. Chciałbym zauważyć, że argument ten, użyty do wyjaśnienia, dlaczego art. 6 nie ma zastosowania do wniosków o wznowienie postępowania, przemawia w równiej mierze za brakiem stosowalności art. 6 do skarg kasacyjnych w systemach prawnych, w których takie skargi wnoszone są przeciwko orzeczeniom sądowym uznawanym za ostateczne i egzekwowalne na mocy prawa krajowego.

Co więcej w paragrafie 47 większość zauważa, że Trybunał uznał również stosowalność art. 6 do postępowań uznanych za podobne do zwykłych postępowań odwoławczych. Zarazem, w paragrafie 48, który ma w zamierzeniu ilustrować ten argument, większość zauważa, że wyrok w sprawie *San Leonard Band Club* podkreślał, iż „wniosek o nowy proces” w prawie maltańskim był podobny do skargi [rozpatrywanej] przed sądem kasacyjnym. Niemniej standardowe odwołanie i skarga kasacyjna to dwa bardzo różne środki.

5. Art. 6 Konwencji wymaga, aby spory dotyczące praw i obowiązków o charakterze cywilnym były rozpatrywane w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą. Sformułowanie tego przepisu nie wyklucza jego stosowalności do nadzwyczajnych środków

odwoławczych wnoszonych przeciwko orzeczeniom sądowym rozstrzygającym o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym stron w sposób ostateczny (w rozumieniu krajowego prawa). Co więcej, art. 6 sformułowano z myślą o zapewnieniu skutecznej ochrony osób zaangażowanych w postępowania cywilne i karne przez niesprawiedliwość proceduralną. Argument teleologiczny przemawia zatem za możliwie najszerszym stosowaniem tego przepisu w odniesieniu do różnych zwyczajnych i nadzwyczajnych środków odwoławczych. W takich okolicznościach bardziej przekonujące wydaje się uznanie, że art. 6 ma zastosowanie – przynajmniej co do zasady – do wszystkich nadzwyczajnych środków odwoławczych w postępowaniach sądowych. Niemniej jeżeli jego zakres ma pozostać ograniczony do pewnych rodzajów środków nadzwyczajnych, kluczową sprawą jest zdefiniowanie tych rodzajów na podstawie precyzyjnych kryteriów.

Należy podkreślić, że niniejsze wnioski dotyczą postępowań sądowych. Stosowalność art. 6 w odniesieniu do nadzwyczajnych środków odwoławczych w postępowaniach administracyjnych jest odrębną kwestią, wymagającą oddzielnego zbadania.

6. Niniejsza sprawa dotyczy również bardzo delikatnej kwestii skutków wyroków Trybunału stwierdzających naruszenie Konwencji w postępowaniach cywilnych lub naruszenie wynikające z orzeczenia sądowego w sprawie cywilnej. Orzeczenia sądowe w postępowaniach cywilnych bardzo często służą rozstrzygnięciu sporu pomiędzy stronami o przeciwstawnych interesach. Jeżeli jedna ze stron kwestionuje przed Trybunałem zgodność z Konwencją zastosowanej procedury lub wydanej decyzji, wynik postępowania przed Trybunałem ma wpływ na prawa i interesy pozostałych stron. Mimo że Trybunał rozważa relację pionową (to jest relację pomiędzy skarżącym a Państwem) i orzeka w sprawie naruszeń Konwencji przypisywanych władzom Państwa, wyrok stwierdzający naruszenie praw skarżącego w postępowaniu cywilnym lub skutek orzeczenia sądowego w sprawie cywilnej będzie mieć wpływ na ochronę przewidzianą w odniesieniu do praw pozostałych stron postępowania, ma więc z konieczności wymiar poziomy, to jest związany z relacjami pomiędzy stronami prywatnymi. Ciągłe rozszerzanie w orzecznictwie zakresu stosowania praw przewidzianych w Konwencji na relacje pomiędzy stronami prywatnymi (niem.: *Drittwirkung*) wzmacnia tę tendencję.

Ten wpływ wyroków Trybunału byłby jeszcze bardziej znaczący, gdyby stwierdzenie naruszenia Konwencji w postępowaniu cywilnym lub wynikającego z orzeczenia sądowego w sprawie cywilnej prowadziło do wznowienia takiego postępowania. W uzasadnieniu wyroku w omawianej sprawie całkiem słusznie wskazuje się brak konsensusu pomiędzy Wysokimi Układającymi się Stronami w tej sferze (zob. paragraf 57 wyroku). Zauważa się w nim również, bardzo słusznie, możliwe konsekwencje ponownego rozstrzygnięcia sprawy skarżącej „w kontekście

zasad *res iudicata* i pewności prawnej w zakończonym postępowaniu cywilnym oraz w kontekście uzasadnionych interesów stron trzecich." (paragraf 72). Niemniej jednak uzasadnienie orzeczenia wydaje się wyrażać pewne preferencje na rzecz zapewnienia, by istniały możliwości wznowienia postępowania cywilnego w celu ułatwienia wykonania wyroków Trybunału (paragraf 58). Osobiście wolałbym, by w uzasadnieniu Trybunału zawarte były pewne kryteria kwalifikacyjne.

Każda strona postępowania cywilnego jest uprawniona do stabilnego ostatecznego orzeczenia, wydanego w rozsądnym czasie. Ostateczne orzeczenie, nawet takie, które jest wadliwe z perspektywy Konwencji, tworzy uzasadnione oczekiwania co do swojej stabilności, szczególnie jeżeli strona przeciwna działała w dobrej wierze w sytuacji, w której naruszenia Konwencji nie były oczywiste w świetle istniejącego orzecznictwa Trybunału. Potrzeba zabezpieczenia stabilności ostatecznych orzeczeń sądowych rozstrzygających w sprawach z udziałem stron prywatnych oraz słusznym interesów wszystkich stron postępowania stanowi silny argument przeciwko ponownemu otwieraniu postępowań sądowych w ślad za wyrokiem Trybunału stwierdzającym naruszenie Konwencji. Wznowienie takiego postępowania może nawet skutkować naruszeniem praw innych stron chronionych na mocy Konwencji. Niemniej nie sposób wykluczyć, że w niektórych sytuacjach ostateczne orzeczenie wydane przez krajowy sąd cywilny doprowadzi do niesprawiedliwości w relacjach pomiędzy stronami prywatnymi na tyle wyraźnych, że sytuację będzie można naprawić wyłącznie uchylając lub zmieniając wydane orzeczenie. Jednak ogólnie rzecz biorąc, w sytuacjach omawianego tutaj rodzaju, słusznym zadośćuczynieniem najczęściej będzie odszkodowanie ze strony Państwa.

7. Kwestia skutków wyroków Trybunału jest nieodłącznie związana z kwestią postępowania przed Trybunałem. Wszystkie zasady proceduralne muszą być dostosowane do celu i przedmiotu postępowania i muszą gwarantować skuteczną ochronę uzasadnionych interesów wszystkich zainteresowanych stron. Co więcej, muszą one gwarantować bezsporną legitymację proceduralną wydawanych decyzji.

Sprawiedliwość proceduralna wymaga w szczególności, by wszystkie osoby, których dotyczy wynik postępowania, miały zagwarantowane prawo do wysłuchania. Jak zauważył Seneka w Medei: *Qui statuit aliquid parte inaudita altera, aequum licet statuerit, haud aequus fuit*. Im bardziej dalekosiężne są skutki wyroków Trybunału, tym bardziej istotne staje się zapewnienie, by wszystkie zainteresowane osoby miały zagwarantowane prawo do bycia wysłuchanym. Rozwój w orzecznictwie i praktyce w odniesieniu do skutków i wykonania wyroków Trybunału może wymagać dostosowań w obowiązujących zasadach proceduralnych.

8. Rozpatrując wnioski dotyczące domniemanych naruszeń praw człowieka w postępowaniach cywilnych lub naruszeń wynikających z orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych oraz rozstrzygając spory

między jednostkami lub osobami prawnymi, regulowane przepisami prawa prywatnego, nie można zapomnieć o prawach strony przeciwnej względem strony skarżącej. Jest to ważne z tego powodu, że stwierdzenie przez Trybunał naruszenia Konwencji przez orzeczenie sądowe w sprawie cywilnej może mieć konsekwencje praktyczne i prawne dla innych stron postępowania cywilnego oraz w kontekście realizacji ich praw. Jest to szczególnie dotkliwy problem w przypadku skarg przeciwko Państwom, których systemy prawne (jak to ma miejsce w przypadku Ukrainy), umożliwiają wznowienie postępowania cywilnego w ślad za wyrokiem Trybunału.

W tym miejscu należy zauważyć, że w swoim wyroku w sprawie *Ruiz-Mateos przeciwko Hiszpanii* (23 czerwca 1993 r., Seria A nr 262), Trybunał rozpatrzył prawo zainteresowanych osób do bycia wysłuchanym w postępowaniu badającym konstytucyjność. Powstała wówczas kwestia w kontekście relacji pomiędzy postępowaniem cywilnym a postępowaniem w sprawie badania konstytucyjności. W tej sprawie sąd hiszpański, w toku sporu cywilnego, skierował pytanie wstępne do Trybunału Konstytucyjnego w kwestii zgodności z konstytucją ustawodawstwa mającego zastosowanie w sprawie. Stwierdzono naruszenie Konwencji na tej podstawie, że w postępowaniu mającym na celu konkretną kontrolę ustawodawstwa przed Trybunałem Konstytucyjnym władze hiszpańskie nie zabezpieczyły prawa jednej ze stron postępowania cywilnego do przedłożenia uwag dotyczących stanowiska strony przeciwnej w zakresie kwestii konstytucjonalności przepisów (§ 67).

9. Jest niezaprzeczalnym faktem, że procedura, w ramach której Trybunał rozpatruje skargi indywidualne, ma wiele szczególnych cech odróżniających ją od procedur przed różnymi krajowymi sądami najwyższymi. Choć wyrok Trybunału może być ważny w kontekście realizacji praw pozostałych stron postępowania krajowego, nie określa on ich praw i obowiązków w sposób bezpośrednio skuteczny w Układających się Stronach. Niemniej biorąc pod uwagę, że w rozważanych sytuacjach wynik postępowania przed Trybunałem ma często wpływ na strony trzecie, podejście obrane w sprawie *Ruiz-Mateos* w kontekście relacji pomiędzy postępowaniem cywilnym a postępowaniem mającym na celu stwierdzenie konstytucjonalności ustawodawstwa, sprawdza się również w kontekście relacji pomiędzy krajowymi postępowaniami cywilnymi a postępowaniami przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

Konwencja nie gwarantuje pozostałym stronom postępowania krajowego, których dotyczy zaskarżone orzeczenie sądowe, prawa do wysłuchania przez Trybunał. Jest prawdą, że na podstawie art. 36 ust. 2 Konwencji, uzupełnionego przez art. 44 § 3 Regulaminu Trybunału, Przewodniczący Izby może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, upoważnić lub zaprosić każdą zainteresowaną osobę, inną niż osoba skarżąca, do przedkładania pisemnych uwag lub, w wyjątkowych

okolicznościach, do uczestnictwa w rozprawach. Trybunał robi niekiedy użytek z tej możliwości, szczególnie w sprawach z zakresu prawa rodzinnego. Dla mnie obrane podejście jest uderzająco nieadekwatne, jako że wspomniana możliwość wysłuchania opinii zainteresowanej osoby, pozostawiona w gestii Przewodniczącego Izby, nie jest równa gwarancji prawa do wysłuchania. Nie zawsze też opcja ta jest w odniesieniu do praw stron trzecich realizowana.

Zasiadając w składzie rozstrzygającym w sprawach dotyczących naruszenia Konwencji w postępowaniu cywilnym lub naruszenia wynikającego z orzeczenia sądowego w sprawie cywilnej, nieodmiennie się zastanawiam, czy pozostałym zainteresowanym stronom nie należałoby umożliwić przedstawienia uwag Trybunałowi. Czy słuszne jest wydanie orzeczenia bez wysłuchania pozostałych zainteresowanych stron? Zapewnienie im prawa do wysłuchania nie tylko nadałoby większą skuteczność zasadzie sprawiedliwości proceduralnej, ale w wielu przypadkach pozwoliłoby na lepszy wgląd w rozpatrywane sprawy.

Ze względu na rozwój w orzecznictwie, o którym mowa powyżej, zasady mające zastosowanie do procedury rozpatrywania skarg przez Trybunał nie zapewniają w wystarczającym stopniu legitymacji proceduralnej podejmowanym decyzjom. Biorąc to wszystko pod uwagę, czas przemyśleć na nowo postępowanie przed Trybunałem, w celu lepszego przystosowania go do wymagań sprawiedliwości proceduralnej.